

СПИСАНИЕ ЗА БЪЛГАРИТЕ В ЧЕХИЯ

Българи

БРОЙ 5-6 | 2025

ЦЕНА – 60 Kč

Поетът Добромир Банев

Проф. Красимира Мутафова за религията и идентичността

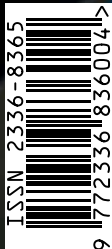
Ваня Бойчева: Българинът носи свободата в себе си

Художникът поклонник Ян Вохоч

Братята Прошек

Чешко-българската театрална взаимност

Пътуване на колелата на мечтите

Българско неделно училище „Възраждане“

Прием на деца за предучилищна група и на ученици

Контакти: bulgari@atlas.cz, 777 196 322

Адрес: Дом на националните общности, ул. „Воцелова“ 602/3, 120 00 Прага 2

Спирка на метро и трамвай: I. P. Pavlova

Скъпи читатели,

Краят на 2025 г. беше изпълнен с много и разнообразни събития. За българите в Прага това са безспорно Дните на българската култура, които сдружение „Възраждане“ организира ежегодно. В настоящия брой ви представяме част от тях – литературната вечер с известния и обичан поет Добромир Банев и с издателя Пламен Тотев, изложбата с литографии на Борис Бранков, свързал последните десетилетия от живота си с Прага, коледния концерт в Лихтенщейнския дворец, в който участваха млади и вече утвърдени певци и инструменталисти. Отразяваме и участието на български танцови състави на традиционните коледни базари в центъра на чешката столица, международния конкурс „Многоезичието е богатство“, организиран от сдружение „Заедно“, коледното тържество в БНУ „Възраждане“ и др.

Падането на поредното българско правителство в края на 2025 г. беше придружено от приемането на еврото и изчезването на българския лев. По този повод ви припомняме интересни факти за монетната политика на българската държава през изминалите години.

Срещаме ви с младата писателка Ваня Бойчева, с бесарабската българка Валентина Кисса, учителка в

БНУ „Възраждане“, с младия и талантлив чешки писател Петър Шестак и с двама души с българо-чешки произход – музиканта от Пловдив Иван Мелин и Ирена Ишкиева – етнограф от Бърно. Стефан Иванов от Дряново ни пренася със своите рисунки в света на старите автомобили „Шкода“ и техните предшественици.

За чешко-българските театрални взаимоотношения, за позабравения вече „славянски ентузиазъм“ и за културния обмен в областта на театъра между България и Чехия ни разказва режисьорката Светлана Лазарова.

Почитаме паметта на големия български революционер Васил Петлешков, жертвал се за свободата на България, и на едни от най-известните български чехи – братята Прошек, допринесли изключително много за развитието на младата българска държава.

Чешкият художник Ян Вохоч също свързва, макар и за кратко, живота си с България. Негови платна, отразяващи българския колорит, са част от посветена на него изложба в Либерец, експонирана от октомври 2025 г. до февруари 2026 г.

Сред личностите в настоящия брой изпъква името на проф. Красимира Мутафова от Великотърновския университет. Тя е автор на монография на тема, свързана с религията и идентичността по българските земи.

Приятно четене!

Мария Захариева

Съдържание:

Българската общност 4 - 9

Тържествен финал на XIII издание на конкурса „Многоезичието е богатство“ / Дядо Коледа отново посети БНУ „Възраждане“ / Живот, посветен на литографията / Образованието не е само предаване на информация, а и отключване на човешкия потенциал

Размисли и страсти 10 - 11

Монетна политика

Пътешествия 12 - 13

Скритото Арбанаси

Култура и традиции 14 - 28

„Коледна приказка създадохме със силата на музиката“ / Ваня Бойчева: Българинът носи свободата в себе си / Международна изложба в галерия „Лапидариум“ / За десетото юбилейно

издание на проекта „Поезия в метрото“ на Полския институт в София / От Вълтава извира Чехия / Битката за душата на човека / Български ритми изпълниха Староместкия площад в Прага / Среща с поета Добромир Банев в Прага / Чудо

Българо-чешки връзки 29 - 47

Братя Прошек – наздраве и благодаря / Чешко-българската театрална взаимност / Художникът поклонник Ян Вохоч / От Дряново до Млада Болеслав: пътуване на колелата на мечтите / Музикантът Иван Мелин: Чешко-българската кръв в жилите ми е дар / Ирена Ишкиева: Чехите трябва да научат повече за България / Петър Шестак и неговото „Завръщане“

Годишнини 48 - 49

180 години от рождението на българския революционер Васил Петлешков

На корицата: Добромир Банев. Снимка: личен архив на поета
Снимки на стр. 2: архив на сдружение „Възраждане“

Тържествен финал на XIII издание на конкурса „Многоезичието е богатство“

Наградите от конкурса бяха връчени в Представителството на Европейската комисия на 21.11.2025 г.

XIII издание на конкурса „Многоезичието е богатство“ за 2025 г. приключи с рекорден брой участници и впечатляващи резултати. Този конкурс, организиран от сдружение „Заедно“, цели да подкрепи изучаването на чужди езици и да насърчи межкултурното разбиране сред деца и младежи.

Тази година в надпреварата участваха 1232 ученици от 63 училища и организации, със съдействието на 95 педагози. Някои ученици се включиха индивидуално, а други в рамките на класни или групови проекти, което подчертава важността на съвместната работа и творчеството. Изпратени бяха общо 882 художествени произведения, създадени с вдъхновение по темата „Уважение към природата“. Произведенията варираха от картини, постери и комикси до триизмерни инсталации, книги, куклени театри, приложни творби и дори облекла. Някои класове интегрираха творческия процес в учебните си програми, правейки проекта част от учебния процес в продължение на няколко седмици.

В конкурсните творби участниците използваха 36 различни езика, включително английски, арабски, български, китайски, немски, испански, хинди, корейски, руски, украински, ромски и много други. Това много-

образи на езиците подчерта значението на многоезичието като ценност и богатство, което обогатява индивидуалните и колективни преживявания. Наградите от конкурса бяха официално връчени на 21 ноември 2025 г. в Представителството на Европейската комисия в Прага пред ученици, учители, родители и гости. Събитието събра около 250 участници, които присъстваха на тържествената церемония. Част от програмата беше и Speak Dating Junior, в който 100 деца

„се срещнаха“ с пет различни езика – български, унгарски, гръцки, фински и датски – под ръководството на опитни лектори и носители на езика.

Особено внимание заслужава проектът „Създаваме заедно“, който разшири конкурса и включи 13 училища в серия от творчески работилници, насърчавайки креативността и сътрудничеството между учениците. Изложбата с всички отличени произведения беше представена по време на церемонията и по-късно продължи в Дома на националните малцинства в Прага. Сред отличените ученици и класове имаше много, които показаха изключителни резултати в различни категории – от индивидуални участия до колективни проекти. Учителката Римма Юмагулова получи специално звание „Покровител на многоезичието“, а 21. основно училище в Пилзен бе удостоено с наградата „Училище на годината“ за най-голямо участие. Конкурсът „Многоезичието е богатство“ продължава да бъде платформа, която вдъхновява подрастващите да се учат, творят и да се свързват чрез различни езици и култури – напомняйки, че в многообразието се крие истинско богатство.

Екип на сдружение „Заедно“

През 2025 г. в конкурса участваха 63 училища

Дядо Коледа отново посети БНУ „Възраждане“

Дядо Коледа на гости на БНУ „Възраждане“

Публиката слуша с интерес коледната програма

Както всяка година, и тази вълнението, свързано с подготовката на коледното тържество, което вече е традиция в българското неделно училище „Възраждане“ в Прага, започна много преди празничното настроение да обхване малки и големи. Разпределяха се роли, учеха се реплики, репетираше се усилено всяка седмица.

На 7 декември учениците от първи до трети клас и децата от предучилищната група се включиха в коледни работилнички, където измайсториха със сръчните си ръчички коледни изненади за своите семейства. Най-малките дечица използват природни материали, за да направят топки, с които да украсят коледните елхи вкъщи. Децата от първи и втори клас изработиха коледни картички и рисунки, за да зарадват своите близки и да направят атмосферата в домовете си още по-празнична. Третокласниците пък измайсториха коледни снежинки, с които да украсят елхите.

А докато децата творяха, учителките им разказаха за българските обичаи, свързани с посрещането на коледните и новогодишните празници.

И ето, че дойде денят, който всички очаквахме с нетърпение – 14 декември 2025 г. Още от сутринта в залата на Дома на националните малцинства започна подготовката на тържествен ден. Учителките, с помощта на някои от учениците, празнично укра-

сиха елхата и цялата зала. Родителите пък ни помогнаха с обличането на народните носии, в които децата сияеха с усмихнати личица и очи, пълни с нетърпение.

Първи на сцената излязоха децата от предучилищната група. „Рано, рано отзарана / дойде Врабчо през Балкана / и донесе бърза книга: / „Дядо Коледа пристига!““, зазвънтя развълнувано детско гласче, а след него и други. Заедно те ни разказаха в рими за трепетите при срещата с добрия старец.

А той, Дядо Коледа, вече беше пристигнал на тържеството ни чак от България, почиваше си на специално приготвеното за него почетно място в залата и с внимание слушаше стиховете, с които го поздравиха децата.

След това на сцената се появи истинска коледна трапеза – с питка, орехи, плодове, запалена свещ... И като че неусетно се пренесохме в онова позабравено време, когато в огнищата гореше истински бъдник, а баба и дядо ни разказваха приказки и ни предаваха обичаите, които пък те са научили от своите родители.

Събрани около празничната трапеза, учениците от трети клас под формата на театрална сценка ни разказаха за някои от коледните традиции – за значението на хляба, за прикадяването на трапезата, за гозбите на Бъдни вечер.

В следващата сценка участваха и малки, и големи – в нея се изявиха учениците от първи, втори, четвърти, пети, шести и седми клас. В тяхното представление също беше представена традиционната подготовка за Бъдни вечер, а приказките, разказвани от бабата и дядото, оживяха на сцената. Първокласниците и второкласниците например се превъплътиха в ролите на героите от „Дядовата ръкавичка“ на Елин Пелин, някои от по-големите ученици пресъздадоха „Житената питка“. Снежинките пък ни разказаха за раждането на Исус Христос. После дойдоха и коледарите – малки и големи, за да изрекат своите благословии за здраве, радост и плодородие. „Да бъде!“ пожелаха те, пожелаваме го и ние.

А накрая учениците от цялото училище излязоха на сцената, за да се поклонят заедно. И заслужено си спечелиха бурните аплодисменти на публиката.

Дойде и дългоочакваният момент – раздаването на подаръците. И много детски очи заблестяха от радост. Разбира се, след тържеството имаше много снимки, пожелания, както и лакомства, грижливо приготвени от родителите. И очакване за едно вълшебство, което предстоеше – вълшебството на Коледа.

Десислава Вилимовска

Живот, посветен на литографията

Откриване на изложбата „Борис Бранков. Живот, посветен на литографията“

На творчеството на графика Борис Бранков беше посветена тази година изложбата, която сдружение „Възраждане“ провежда ежегодно в рамките на Дните на българската култура. Поводът беше тъжен – художникът ни напусна в края на май, преди да навърши 80 години, но остави след себе си ценно наследство – своите литографии, екслибриси и илюстрации. Експозицията „Борис Бранков. Живот, посветен на литографията. Ретроспективна изложба – графика“ беше подредена в галерията на Дома на националните малцинства с много старание и умение от неговите двама сина Ивайло и Николай Бранкови и с помощта на съпругата на художника – Емилия Стаматова-Бранкова.

Изложбата включваше 48 литографии и екслибриси от различни творчески периоди на твореца. Тя беше открита на 16 октомври и продължи до 31 октомври 2025 г. На вернисажа присъстваха представители на българската общност, директорът на Българския културен институт Володя Гоцев, чешки почитатели на творчеството на Борис Бранков.

На откриването Мария Захариева – председател на сдружение „Възраждане“, сподели, че логото на списание „Българи“ е дело на Борис Бранков.

Д-р Ивана Сръбкова, бивш служител на Славянската библиотека, запозна присъстващите с различни етапи от живота на художника. Тя разказа, че когато през 1999 г. е организирана изложба за филолога акад. Александър Теодоров-Балан в

Славянския отдел на Националната библиотека, е искала да представи и български художник. По този повод се е запознала с Борис Бранков и е съдействала за експониране на неговите литографии в библиотеката.

Тя каза, че Борис Бранков се установява със семейството си в Прага през 1997 г. В чешката столица художникът работи първоначално в литографското ателие на галерията U Prstenu, а по-късно има и свое ателие в квартал „Дейвице“. Д-р Сръбкова подчерта, че творчеството на Борис Бранков остава ярка художествена следа както в България, така и в Прага.

Пламен Захариев – близък приятел на художника – ни пренесе в света на поезията и философията. Той по особено поетичен начин засегна въпросите за преходността на човешкото

съществуване и за следите, които оставяме след себе си.

Арх. Николай Бранков сподели, че баща му използва през целия си творчески път различни техники и комбинации между тях, но в основата на творческите му търсения е литографията. Тази техника е стара, изобретена преди повече от двеста години от Алоис Зенефелдер, но е усъвършенствана неведнъж. Много от картините на Борис Бранков са рисувани с различни техники, художникът използва литографски молив, креда, туш и комбинация между тях, прави колажи.

Многоцветните и експресивни литографии и екслибриси на Борис Бранков пренесоха посетителите на изложбата в уникалния свят на художника, изпълнен със сюжетни елементи от древногръцката митология, с космически послания и философски символи; потопиха ги в изпълнения с необятна фантазия морски свят, разказаха им истории за искрящи слънца, носещи светлината, разкриха им фантастични образи, които се раждат в съновиденията. Някои от картините пленяват с детайлната си прецизност и многопластовост, други – с абстрактните си визии. Борис Бранков неслучайно е наричан „господарят на литографския камък“. Тепърва ни предстои да откриваме и преоткриваме художественото наследство, което ни е завещал.

Мария Захариева

Борис Бранков е роден в София. През 1976 г. завършва графика в Академията за изящни изкуства при професор Евтим Томов. През 1982 г. печели Голямата награда за графика в конкурса за млади творци „Южна пролет“ в Хасково. Дългогодишен член е на Съюза на българските художници (от 1977 г.).

От 1976 г. работи в областта на графиката и илюстрацията. Илюстрира около 50 книги за деца и възрастни. В периода 1980 – 1990 г. е художествен редактор в реномираното издателство „Отечество“ в София. В периода 1990 – 1997 г. ръководи графичната работилница на Академията за изящни изкуства.

През 1997 г. се премества със семейството си в Прага. Става член на Сдружението на колекционерите и приятелите на Ex libris (2003 – 2025) и на Новото сдружение на пражките художници (1999 – 2010).

В периода 1998 – 2001 г. работи в литографската работилница на галерия U prstenu. Успява да създаде и собствено ателие в пражкия квартал „Дейвице“, където твори до края на живота си. От 2000 г. в продължение на десет години води пролетни курсове по литография в Германия.

Автор е на дванадесет самостоятелни изложби, шест от които в Чешката република, а останалите в България и Германия. Участвал е и в много колективни изложби в България, Чехия и Германия.

Образованието не е само предаване на информация, а и отключване на човешкия потенциал

Валентина Кисса е бесарабска българка с над 30-годишен педагогически стаж в Украйна. Войната я принуждава да напусне родното си село Главан, където е директор на местното училище, и да търси убежище в чешката столица. От учебната 2024/2025 г. Валентина преподава в БНУ „Възраждане“ в Прага. Тя е от учителите, изцяло отдадени на професията си и на своите ученици.

В настоящото интервю Валя ни разказва за своя български произход, за старите български традиции, които пазят нашите сънародници в Украйна, за кошмарите на войната и за своята любима професия „УЧИТЕЛ“.

Валентина Кисса (в центъра) с ученици по време на коледното тържество на БНУ „Възраждане“, 14.12.2025 г.

Валентина, преди почти два века започва на няколко етапа преселването на българите в Бесарабия. Какво знаеш за произхода на твоето семейство, което напуска българските земи и се заселва в района на Болград?

Родена съм в семейство на бесарабски българи, в село Главан, което се намира в Южна Бесарабия – Болградски район, Одеска област. Предците ми са преселници от България, село Главан, Старозагорско. Те емигрират в Бесарабия по време на османското робство. Има сведения, че 167 български семейства бягат от родното си село Главан, за да се спасят от жестокостта и беззаконието на османската власт. Пътят им е труден и дълъг, с много жертви, причинени от глад, болести и нападения. Много хора умират по пътя. До Бесарабия стигат само 84 семейства (335 души). Те основават село и го наричат като родното си българско село – Главан.

Въпреки че Руската империя приема българите, животът в новите земи е труден – първоначално липсват елементарни условия, земята е необработена, а климатът, в който нашите предци попадат, е много по-тежък от този, на който са били свикнали в

родината си.

Руските власти съзнателно са примамвали българите християни да заселват тези покрайнини на Руската империя, защото българите са били известни със своето трудолюбие и почтеност. Попадайки в степта, нашите сънародници нямат почти нищо. Необходими са били големи усилия и къртовски труд, за да облагородят земята и да превърнат дивата степ в райска градина, но българите успяват да се преборят с трудностите и да оцелеят. И което е изключително важно – успяват да запазят и до днес своята българска идентичност – своя роден език и култура.

По официални данни българите в Бесарабия са над 200 000 души. В моето родно село Главан днес живеят повече от 2000 души, 92% от които са българи.

От какво семейство произхождаш и какво е характерно за българската общност, която живее в Бесарабия?

Моите родители и целият ми род са българи. Семейството на баща ми носи фамилията Дундеви, а фамилията на семейството на майка ми е Пелива-

нови. От разказите на родителите ми и на баба и дядо знам, че те идват от село Главан, Старозагорски окръг, и че тези фамилии са като наследство от нашата прародина България (старозагорското село Главан съществува и до днес, б.ред.).

Баба често ми е разказвала различни легенди за живота на предците ни. Тя вярваше, че именно нашата общност е съхранила много от онова чисто и истински българско, което хората са искали да запазят, затова са избрали нелекия път да избягат, но да не се покорят.

Бесарабските българи са миролюбиви и трудолюбиви. Те са устояли на османското владичество, защитавайки християнската вяра и своята идентичност, и днес предават на децата си всичко, запазило се от миналото.

За нас, бесарабските българи, е характерно, че сме успели да запазим и съхраним българските традиции и обичаи, и то в архаичния им вид. Повечето жители на селото ми са много религиозни и честват всички православни празници. Интересен е фактът, че почти всяко село си има типични само за него обичаи, които не се срещат в другите села.

Как преминаха детските ти години в с. Главан и какво те накара да се насочиш към бъдещата си професия?

Израснах в голямо семейство. Родителите ми бяха много заети – майка ми работеше от сутрин до вечер, баща ми работеше на две места. Имах три по-големи сестри – Мария, Елена, Татяна. Още като дете обичах да играя на „училище“, учех куклите си, пишех на въображаема дъска и поставях оценки. Сама се научих да чета и да пиша, а когато влязох в първи клас, смятах ученето за продължение на играта. Така годините минаваха. Постепенно

дойде и сериозното съзряване, наближаваше неизбежното време да избира житейския си път и аз знаех без съмнение, че ще стана учителка и ще посветя целия си живот на работата с деца. Може би този избор се дължи и на влиянието на моите учители.

Завърших 11. клас... И ето ме, на прага на педагогическия институт в Измаил... Никога в живота си не съм си мислила, че тези години на обучение ще ми дадат толкова много потенциал и вдъхновение и ще докажат за пореден път, че съм точно там, където трябва да бъда. Всичко ставаше лесно и естествено, сякаш вече го бях преживяла в един минал живот.

Училището в родното ти село се превръща постепенно за теб в едно голямо семейство...

Да, пет години след завършването на гимназия по ирония на съдбата се озовах отново в старото си училище, но вече като учителка. Тогава, на 1 септември 1994 г., бях доста притеснена, чувствайки голямата отговорност за децата, които родителите ми бяха поверили. Когато директорът на училището произнесе приветствените думи за откриване на учебната година, аз не можех да повярвам, че мечтата ми се е сбъднала. Годините летят; вече не се притеснявам на откриването на новата учебна година. Да, аз продължавам да ходя на училище, за да преподавам, напътствам. Много обичам деца, помагам на колегите си и щедро споделям знанията, опита и учебните си материали.

Имам вече повече от 30 години педагогическа практика зад гърба си. Получавахла съм награди, сертификати и дипломи от различни конкурси за учители, които ме мотивират още повече да продължавам да се развивам и да се усъвършенствам. Около тридесет от моите ученици успяха да влязат във висши учебни заведения в България, много от тях вече работят.

Разкажи ни за семейството си...

Дъщеря ми Светлана завърши през 2021 г. Медицинския университет във Варна и в момента работи като стоматолог в морската столица. Синът ми Александър също следваше в България, в Икономическия университет във Варна, а сега живее и работи в Германия.

Искам също да изразя дълбоката си благодарност към съпруга си Геннадий, който беше и остава основната ми опора. Неговата подкрепа, разбиране и вяра в моите способности ми позволиха да постигна това, което съм. Съпругът ми е също българин, роден е и е израснал в село Кубей в българско семейство.

Жестоката война, която Русия води срещу Украйна, те принуждава да напуснеш родината си...

Войната, която вече почти четири години Русия води в Украйна, смилва хора, земи и надежди. Тя всеки ден отнема живота на хиляди хора, води до пагубни разрушения, разделя семейства, нанася психологически травми, опустошава икономиката и

инфраструктурата.

Поради постоянни сирени за въздушна тревога, ракетни атаки, прекъсвания на електрозахранването, чести престои в бомбоубежища и невъзможност да провеждаме учебни часове, аз бях принудена да напусна работата си, да напусна Украйна и да дойда в Чехия.

Как оценяваш работата си в нашето Българско неделно училище „Възраждане“ в Прага? Какви са според теб днешните български ученици?

Като цяло, за мен работата в училище е заряд от положителни емоции, който продължава през целия ден. Очаквам с нетърпение неделите, знаейки, че децата ми ме чакат. Те са жадни за знания и нови, вълнуващи предизвикателства. Опитвам се да намеря индивидуален подход към всяко едно дете. Много ги обичам, именно те ме мотивират да се усъвършенствам всеки ден.

С моите ученици сме заедно отскоро (в подготвителната група преподавам от една година, а в трети клас – от година и половина), обаче имам усещането, че сме заедно вече много години. В началото бях много притеснена как ще ме възприемат децата. Но веднага щом влязох в класната стая, тревожността ми изчезна. В класната стая постоянно цари приятелска атмосфера и бързо успях да намеря общ език с учениците. Искам да призная, че отначало разглеждах учениците като деца, но всъщност те са по-скоро едни малки възрастни. Моите ученици са доста по-зрели, отколкото съм била аз на техните години.

Използвам различни подходи и методи: от самостоятелна работа до груповата работа, от прости „лекции“ до опити за разговор, които проработиха. В крайна сметка, аз станах нещо повече от учител за децата, аз станах човек, пред когото могат уверено да изразят и своята гледна точка, да споделят тайните си.

Имам и късмет с педагогическия екип. Понякога се чувствам, сякаш работя с тези хора от 10 години. Искам да кажа „благодаря“ на колегите си за помощта, подкрепата и невероятната атмосфера. Изключително ценно е за мен да се чувствам подкрепена отвсякъде.

Как протичат учебните часове в неделното училище?

За много ученици часовете в неделното училище се усещат различно от обикновените уроци. Децата се ангажират с тях по-ентузиастично, тъй като ученето протича в по-спокойна и приятелска атмосфера, често чрез игра и е съобразено с индивидуалните нужди на всяко дете.

Опитвам се да подбирам различни видове работа и задачи въз основа на възрастта и интересите на детето, старая се да мотивирам учениците си.

Най-важното е след урока детето да не се чувства измъчвано, а да се чувства удовлетворено.

Искам очите на децата да блестят, а душите им да са изпълнени с увереност в собствените им сили. Вярвам, че тези часове помагат за развиване на способностите им, насърчават самостоятелността, дисциплината и отговорността, че подобряват комуникативните и екипните умения на децата.

Кое е най-голямото предизвикателство пред теб като учителка?

Като учител бих казала, че най-голямото предизвикателство са различните нива на мотивация и очаквания сред учениците. Към това се добавя още едно предизвикателство: поддържането на вниманието, особено в свят, където всички са свикнали с кратки, бързи отговори, а ученето често изисква голяма съсредоточеност. Мисля, че най-трудната част не е обяснението на материала, а да се помогне на детето да иска да го разбере и да се чувства способно на това.

Разчиташ ли на помощта на родителите в процеса на обучение?

Да, децата наистина се нуждаят от помощта на родителите си, особено когато става въпрос за учене. Считам, че създаването на положителна среда у дома – спокойна, подкрепяща, с ясни правила, е много важно за децата. Добрите, разбиращи, грижовни, отзивчиви и активни родители са рядкост в днешно време. Но аз имам късмет в това отношение, защото родителите на моите прекрасни ученици са точно такива!

Искам да изкажа огромна благодарност на родителите за нашия споделя

лен успех, за добре възпитаните деца, за безкрайния интерес към училищния ни живот и постоянното участие в него.

Какво според теб трябва да се промени в днешната образователна система?

Училищата наистина се нуждаят от промяна. Това, което работеше добре преди 10 – 20 години, вече не е актуално. Днешните първокласници ще бъдат активни на пазара на труда след няколко десетилетия. Не знаем обаче какъв ще бъде светът тогава или какво ще им се наложи да работят.

Децата трябва да бъдат обучавани не на теория, а как да функционират в един постоянно променящ се свят. Споделянето на знанията с учениците е от решаващо значение, тъй като образованието не е просто предаване на информация, а отключване на човешкия потенциал.

Добре е да се съсредоточим върху индивида, а не върху обобщен образ на средностатистическия ученик. Някои деца са по-силни в определени предмети от други, докато други притежават изключителни или редки способности и ние трябва да ги подкрепяме.

Българите зад граница имат широк изградена мрежа от стотици неделни училища, много от които се подкрепят финансово от Министерството на образованието на България. Как оценяваш значението на тази образователни центрове за бъдещите поколения?

Според мен всеки човек трябва да познава културата и родния си език,

независимо в коя държава живее. Това е в известен смисъл и самоуважение. Неделното училище е и място, където децата имат възможност да общуват със своите връстници на родния си български език.

Качеството на неделното училище се демонстрира от успеха на учениците в усвояването на учебната програма, както и от различните тържества, провеждани с участие на родителите и на българската общност, където децата показват степента на владение на родния си език, рецитират стихотворения, изпълняват песни, танцуват, участват в изложби.

Неделното училище е и културен център, където се извършва значителна работа за развиване на националната идентичност на децата, запознаваме ги с българската култура, с нашите обичаи и традиции. Свободната, неформална атмосфера и спокойната, приятелска среда на неделното училище създават положителна учебна мотивация у децата и насърчават развитието на творческите им способности.

Надявам се, че моите ученици ще живеят в свят, в който всички деца имат равни права на образование, безопасност и развитие. Бих искала също така моите ученици да живеят в свят, който ще поддържа баланса между природата и технологиите. Представям си свят с изобилие от чисти реки, езера и паркове, а домовете, в които ще живеят, ще използват възобновяема енергия от слънцето и вятъра.

Въпросите зададе
Мария Захариева

Валентина Кисса е родена в Украйна – в с. Главан, Болградски район, Одеска област. Завършва Измаилския педагогически институт със специалност „Руски език и литература“ и „Български език и литература“. Има 30-годишен педагогически стаж като учител в училището в родното си село. В продължение на 10 години ръководи областната асоциация на учителите по български език, член е на областната и регионална комисия за проверка на писмените работи за ученическите олимпиади. Пет години е заместник-директор и три години е директор на училището в с. Главан. Участва в областни и регионални конкурси „Учител на годината“. Печели първо място в регионалния конкурс и трето място в областния конкурс. Има сертификати и дипломи от Одеската областна администрация, както и почетни награди. Нейните ученици ежегодно печелят награди в областни и регионални състезания и олимпиади по български език и литература, близо 30 от тях следват и завършват в България. От есента на 2024 г. Валентина Кисса е учител по български език и литература в БНУ „Възраждане“ в Прага.

Монетна политика

В България вече плащаме в евро

Дамата на касата попива с поглед монетите в разтворената ми длан – посяга, сякаш оценявайки старо имане, и с вещина подбира онези, които ѝ трябва. Ритуалът обаче е съвременен – и в джобчето ми дрънкат евроцентове и бонбонки.

Опашките по магазините пък създават усещане за... втора Коледа. Сякаш се харчи за последно – и наистина е така, поне по отношение на левовите. Някои се опитват да си улеснят живота, като инвестират в полезни предмети останалите им български пари. Такива са и диалозите... „С български ли ще плащате?“, питат ме на друго място. Потискам неуместното си желание да отвърна, че и еврото е вече българско и отговарям сухо: „Не!“.

Това е третата такава промяна за моя човешки живот

Най-драматична е, макар че на практика се разделяме с пари, родени през не толкова отдавнашната 1999 г. Сега всеки има Фейсбук... и всеки е финансов експерт. Покрай деноминацията в средата на онази 1999 г. се случи и още нещо... Тогава на практика нашият лев остана само на хартия, с други думи – върху банкнотите. Всички финансови институции отбелязаха раждането на нова парична единица, която прие индекса BGN. Усещането, че е безименна, в случая е правилно...

Левовите по онова време преливаха от джобовите ни, но не защото бяхме толкова богати. Няколкостотин лева за хляб, още толкова за кисело мляко... нулите се нижеха една след друга. Но пък с малко повече късмет и икономии, всеки българин имаше шанс да стане дори милионер!

Цените растяха не с дни, а с часове

Ако пазите в спомените си това усещане, то е правилно! При това самата идея за деноминация доведе до ужасяваща спекула от страна на производители и търговци. Отново да дадем пример с млякото – в дните преди нулите да отпаднат, цената му скочи с поне 50 лева... По това време килограм български кашкавал струваше в бакалията задължително над 4000 лв. Искате салата? Никакъв проблем, марулката се търгуваше за 100 лева...

За разлика от сега, през 1997 г. парите в един момент ставаха само за постигане. Тогава се отключи тази адска хиперинфлация, но за политическите ѝ причинители едва ли си заслужава да говорим... Спестяванията бързо приключиха живота си, един долар струваше около 3000 лева. Колкото повече пари се печатаха в месеците след големия шок, толкова по-малко можеше да се купи с тях.

Така на 5 юли 1999 г. банкнотите с много нули отидоха в историята – и всички сякаш бяха облекчени и бързо забравиха за тях. Всъщност, не всички – дълго време из пражките обменни бюра имаше изображение на инфлационните български левове, защото предприемчиви нашенци започнаха да ги продават в Чехия вместо крони. Така печално се криминализира инфлационният ни лев и тук...

Сега хората купуват – тогава гледаха празни витрини

Много съдби се прекършиха в онзи период, мнозина избраха бъдеще далеч от родината. Изявленията на тогавашния управител на БНБ Светослав Гаврийски – разбира се, положителни, точно като на сегашния, Димитър Радев, не успяха да спрат инфлацията, макар и много, много по-малка след деноминацията.

Има прилика и в друго – тогава, както сега, се учехме да живеем отново; нали едно яйце вече струваше вместо сто и няколко лева малко повече от 10 стотинки. Но никой не съжаляваше за старите банкноти с много нули – макар че това бе само върхът на промяната, а в основата на процеса тогава беше отказът на националната ни банка да провежда монетарна политика. Левът се превърна в „подлистник“ на марката – на практика преходно средство за плащане, преди икономическите капацитети да открият какво да е продължението.

Паричните промени следват политическите

Случвало се е и преди това – във времето след 1989 г. парите илюстрираха нагледно и политическия преход. Постепенно добре познатите банкноти с образи като този на Георги Димитров от тъй привлекателните десетолевки и двайсетолевки бяха изтеглени от обращение. Замени го една от най-красивите родни банкноти – тази от 20 лева с образа на севастократорицата Десислава от Боянската църква.

Левовите винаги са нарисувани от нашето минало – така е навремето с друга изключително популярна банкнота, двулевовата „социалистическа“ с лика на гроздоберачка. Реален човек, тя се казва Кина Гърбова и никога не получава... и два лева за това, че се превръща в модел за тогавашните пари.

По същия начин петолевката, която сега, през 2026 г. отива в историята, притежава особена аура – тя е цяла биография на художника Иван Милев, с негови творби, писма, портрет...

Всъщност и сегашните банкноти в очите на мнозина носталгично настроени българи са „менте“, чужди и дори предателски за България... нали върху старите, отпреди 1989 г., има надпис, според който „Банкнотата е обезпече-

на със злато и всички активи на банката“ – а това е един от основните аргументи срещу всички по-късни емисии от времето на прехода.

И това обаче не прави лева равнопоставен на световните валути. Не го спасява и през 80-те г. на миналия век, когато икономиката ни се срива.

Сегашната голяма несправедливост

Мнозина виждат замяната на лева с евро точно като загуба на идентичност – макар че от финансова гледна точка нещата са доста по-различни, направо цвете... например на фона на процесите през 1951 г. Тогава социалистическата държава търси сигурност чрез спестяванията на хората. Макар че 100 стари лева се заменят от 1, истината е доста по-различна. Много от наличностите по банковите сметки са обменени при изключително неблагоприятни курсове, като крайният печеливш, естествено, е държавата. После идва и друга деноминация през 1962 г. Тогава нашата икономика трябва гордо да заяви, че левът се е изравнил като стойност с щатския долар. Почти успява за известно време, но след това нещата отново тръгват в своята посока и левът пропада.

А сега, през 2026 г., героите от банкнотите сякаш най-сетне ще получат заслужен покой – и без това всички се мръщеа, щом видеха столетовия Алеко... за малките магазинчета истински кошмар. Пенчо Славейков се оказва идеален накрая, след като цените тръгнаха грубо нагоре... Петдесетте лева се превърнаха – като усещане за стойност – в новата двайсетолевка. И без това Стефан Стамболов – ликът му бе върху автентичната, не стигаше често вече и да си хванеш такси.

Парата пак ще ни е по джобовите

Едно време е била османска – точно тогава в речника на българина се заселва турската думичка „пара“, сега пък ще е европейска. Старите книги разказват как когато през 1885 г. младата ни Национална банка отпечата за първи път български банкноти, срещу тях се надигнала вълна на недоволство. Подобно на днешната – може и по-голяма, като се има предвид, че никъде не ги приемали. Друг черен период са Балканските войни – тогава българският лев пропаднал в ада, като стойността му се обезценила 14 пъти.

А това всъщност подсказва, че сме просто в началото на нова глава от нашата финансова история. За български пари говорим още от времето на Петър I през X век. Тогава монетите били важна част от установяването на господство, реално потвърждение за власт, знак, че онзи, който ги сече, е избран и от Бога.

Доказателство са за силата на държавата и до днес – в това отношение БНБ тепърва ще показва на цяла Европа що за минало има малък народ като нашия. Според плановете през 2026 г. например ще се появи възпоменателна монета от 2 евро с българската азбука. Отново двуетрова ще е монетата, посветена на 150-годишнината от Освобождението – очаква се да бъде отсечена през 2027 г. А ще се харчат – това е ясно, в цяла Европа.

Българските монети остават

Точно тук е мястото да кажем, че като част от еврозо-

ната имаме право да емитираме осем вида евромонети, които да притежават отличителна национална страна – възпоменателните, като тези, които споменахме, отбелязват значими събития на национално или европейско равнище. Самата политика на банката ни, както се казва в един документ, ще е за „съхраняване на културното наследство и популяризиране на националните символи“. А това – пак цитат от тази концепция за работа, ще позволи на БНБ да „утвърди своето място сред централните банки в еврозоната“.

А това е наистина красив и обещаващ скок напред... На какъвто е способен само българският лъв.

Красимир Проданов

Скритото Арбанаси

Арбанаси, скрито в полите на Балкана

Гони ни слънцето по калдъръ-мените друми, гони и гори...

Озовали сме се там в такъв сезон, че всичко е обрасло, навсякъде около нас камъни, трева и тръни. А ние търсим следи от минали времена, но всъщност май се лутаме объркано по няколкото хълмчета, които съ-творяват селото. Сякаш сме избрали грешната пътека, а тя се затваря пред нас в омагьосан лабиринт.

И наистина виждаме само огради

Ограда вляво, ограда и вдясно, после още една, завиваме – и още... Арбанаси днес е плетеница от дува-ри, по мазилката и камъните може да се ориентираш кога са зидани те. Обитателите на домовете остават скрити, само покривите червенееят. Току се отваря автоматична порта, та да изпъзни луксозно возило и бързо да изчезне нанякъде.

Тайните са били повече тук и през столетията

Още навремето чехът Константин Иречек твърди, проучвайки стари документи, че Арбанаси е село на епирци, които се преселили тук от Западните Балкани. Някои изследо-ватели сочат – имайки предвид името на селото, че това са били албанци. Действително, „арбанаси“ е наимено-вание на етнически албанци, което

се използвало преди векове – тогава българите наричали и самата Албания така.

Името се запазило до днес – и дори е станало модерно в съвременна Бъл-гария. Носи му се слава на място, от-кърмило много българи, но виждаме сами, че очевидно назад в столетията нещата са стоели и другояче.

Действително навремето е царско село

Има легенда, според която още Иван Асен II заселва тук гръцки се-мейства. Чуват се и гласове, че селото било на старите български боляри –

така живеели близо до царския двор в Търновград.

Свидетелства много, а Арбанаси сякаш е омагьосало времето... а тайните продължават да се трупат зад високите огради и днес. Само мънич-ко площадче в центъра сбира улиците – напуснете ли го, се озовавате в ла-биринта от скрити къщи, исторически факти и предания... сред тях немалко съвременни.

Най-тъжната глава в истори-ята

Тя е за монахините, които навреме-то са поругани и убити от поробителя. Разпънатите девиси са драматичен миг от робството, който може да се сравнява само с трагедията в Батак. Следите водят към XVII век, когато разбойническа орда приковава на кръст божиите послушници от тукаш-ния девически манастир, та да се по-диграе с вярата им... Казват, че затова е толкова пусто и тихо по арбанаските хълмове до днес. А сенките на мона-хините тръгват да бродят нощем, щом на небето изгрее луна.

Манастирите до днес правят селото специално

Макар навремето Арбанаси да се превръща в крепост на гръкоманщи-ната, селото винаги е било смятано за люлка на българщината. Ненаправно точно в Арбанаси през далечната 1794 г. е подстриган за монах Софро-

Всяка улица тук разказва легенда

ний Врачански. Местните твърдят, че тук пише своето „Житие и страдание на грешния Софроний“.

До ден днешен две християнски светини приемат вярващи и поклонници – двата манастира на Арбанаси. И „Света Богородица“, и „Свети Никола“ са основани по времето на Второто българско царство. И двата девически, неведнъж ставали цел на кърджалиите и бандитите. Първо били създадени като мъжки, но през столетията сменили предназначението си. Това не попретило в тях да намират убежище най-големите имена на освободителните борби, начело с Левски, Стамболов и други. Запазените манастирски постройки са от периода XVIII – XIX век.

Безценни са иконите и стенописите, които могат да се видят там – например чудотворната „Св. Богородица Троеручица“, която помагала жените да се сдобият с чедо. Иконата се съхранява в църквата на манастира „Света Богородица“.

Църквите също разказват легенди

Сред тях е например храмът „Свети Димитър“, който бил построен със средства, дарени от арбанашкия търговец Георгиос, при това още през XVII в. Като истинска крепост на духа, из уличките на Арбанаси се крият още цели шест храма. Сред тях „Рождество Христово“ със своето Колело на живота и фреска, изобразяваща Божия син сякаш в ракета... Другите малки светилища носят имената на свети Ге-

Епохите се сменят, Арбанаси остава

орги, архангелите Михаил и Гавраил, свети Атанас...

Новите истории са като за таблоид

Съвременното Арбанаси е място за уикенд почивка набързо, гастрономически преживелици или потайни срещи – пак зад дуварите... Затова в хрониките на селото сега изобилства от имена на политическия елит, повече се говори за финансови сделки, отколкото за духовност. И за сватби, разбира се – Арбанаси остава сред котираните места за... „най-щастливия ден“ в живота.

Едно от най-пикантните места и в днешното Арбанаси е бившата резиденция на Тодор Живков, която после се оказва част от активите на печално известната „Мултигруп“. Препродавана многократно, тя е част от неспокойната епоха на социализма и постсоци-

ализма. Точно близо до резиденцията – в един параклис, се намира и гробът на замесвания в какви ли не афери мрачен герой на прехода Илия Павлов – току до гробовете на монасите и монахините, които през столетията са служили на Бога в манастира „Свети Николай“. Има много информации как въпросното място се пази по-строго и от военна база на НАТО – оградено от триметрова мрежа.

На фона на столетията обаче и тази брънка от историята на Арбанаси ще се подреди някъде там, край стотиците и хиляди съдби, които са свързани с едно място, от което се разкрива гледка към старопрестолното Търново. Казват, че точно това накарало навремето болярите да го превърнат в свой дом. Сега къщите пак се стремят към небето, дуварите дразнят като прашина в околото на случайните туристи, които търсят миналото, но често откриват само скъпи коли, прахоляк и някое бездомно куче.

Но си струва тази разходка из времето и нравите

Струва си да потърсите искрицата, която се крие в Арбанаси, но сигурно я виждат само тези, които търсят тук истинско единение с историята ни. Затова и Арбанаси е като привлекателна точка – и да излезете бързо от него обаче, пак ви чакат ценни открития из околните горички и поля. Всяка епоха добавя своето към историята на селото, а всеки сякаш намира онова, за което е дошъл. В лабиринта от непрогледни стени, които те карат да се взреш поне в себе си. Там, в Арбанаси.

Красимир Проданов

Зидовете на Арбанаси крият много тайни

Коледна приказка създадохме със силата на музиката

Коледният концерт е вече дълга традиция
Моника Шнорбертова и Мартин Хоудек

Концертът, който организира сдружение „Възраждане“, вече има дълга традиция – и все пак винаги предлага нещо ново, с което да спечели сърцата на зрители и гости. Така беше и на 15 декември 2025 г., когато се събрахме този път в зала „Бохуслав Мартину“ на Лихтенщейнския дворец, в сърцето на пражката Мала Страна.

Неописуемо е удоволствието от тези срещи, посветени на класическата музика. Изпълнителите, самите творби се превръщат в огромен подарък за всички присъстващи, така че сърцата ни да се изпълнят с мир и любов в навечерието на празника.

Точно така искреше атмосферата и този път

На сцената се редуваха прекрасни музиканти, а публиката поднасяше оваците си под красивите полилеи и бароков таван на изключителната зала, създадена още в началото на XVII век.

И този път концертът ни среща както с утвърдени професионалисти, които е удоволствие да слушаме отново и отново, така и с млади таланти, кипящи от енергия и желание, но и с умения, достойни за най-големите сцени. Програмата, разделена на две части, не позволяваше на публиката да си поеме дъх – пренасяше ни бързо от епоха в епоха, а пред очите ни се редяха музикални картини, които ни караха да пътешествуваме и да мечтаем, да се влюбваме и да прощаваме.

Впечатляващо беше още самото начало на концерта

Звуците на органа изпълниха категорично залата, а в господар на този изключителен музикален инструмент се превърна младата Моника Шнорбертова. Едно от обещаващите имена на чешката музикална сцена, тя трупва познания както в Прага, така и в Хелзинки и Виена.

След „Уестминстърските камбани“ – музикално произведение на „последния велик романтик органист“, както титулуват французина Луи Верн, последва творба от друг французин – Жан-Филип Рамо, наречен в епохата на барока от самия Волтер „френския Орфей“. Задачата да го пресъздадат на сцена имаха баритонът Лукаш Земан и

пианистът Павел Ворачек.

За наша радост, двамата артисти се озоваваха нееднократно пред публиката и по време на следващите изпълнения. А в програмата последва Моцарт – с помощта и на мецосопрана Михаела Займи, както и двамата композитори, превърнали Прага в световна музикална столица – Дворжак и Сметана.

Чухме първа част от прочутия Концерт за виолончело на Антонин Дворжак – тук видяхме Моника Шнорбертова вече на пианото, аплодисменти заслужи и Мартин Хоудек за своето изпълнение на виолончело. Последва ария от операта на Бедржих Сметана „Тайната“ – отново с любимците ни Михаела Займи и Павел Ворачек на сцената.

Тук е мястото да отбележим и прекрасно подредената програма

Тя спомагаше настроението постепенно да се покачва и публиката да замира от удоволствие по време на всяко изпълнение. А накрая и да избухне – след последните трели на изключително талантливия квартет, съставен от четирима неподправени млади таланти, които постепенно си пробиват път към сърцата на зрители и критика – цигуларите Павла Тесаржова и Михаел Форш, виолиста Матоуш Хасон и виолончелиста Адам Клански. „Шевчик Квартет“, както се казва тази музикална формация, чи-

Атмосферата искреше от настроение
Вероника Яклова

ето име просто трябва да запомните, представи на сцената на зала „Бохуслав Мартину“ „Зима“ от цигулковия цикъл на Антонио Вивалди „Четири годишни времена“. Създадена преди вече 301 години, творбата на известния италиански композитор лесно може да се превърне в капан дори за най-опитните музиканти, но в случая стана точно обратното... Ентузиазмът на публиката беше впечатляващ, като сърцата на зрителите забиха в тон с тези на изпълнителите... каква ти зима, вдъхновението от тази музика можеше да стопи всяка снежинка и дори айсберг.

И след антракта музикалните изненади продължиха

Първо чухме дуета на Кармен и Ескамильо от операта „Кармен“ на Жорж Бизе в изпълнение на Михаел Займи и Лукаш Земан, после Вероника Яклова ни завладя с музиката на Фредерик Шопен. Изпълнителите се сменяха, гласовете се извисяваха, за да докажем всички заедно – музиканти и публика, че Коледа е тържество на любовта и добротата именно когато е изразена със силата на музиката. Затова точно на място дойде и прекрасното „българско“ включване – две от капричиите за соло цигулка на Петър Христосков изсвири Михаел Форш, който сам не крие българските си корени и любовта си към България.

И когато всички в залата вече предполагаха, че това е върхът на емоциите, които ще им донесе тази предколедна вечер, дойде нова изненада. След последните звуци от флейтата на

Публиката не пестеше аплодисментите си „Шевчик Квартет“

Теодора Копецка, цигулката на Кристиан Мрачек и пианото – изпод ръцете на Вероника Яклова, под поредната порция бурни аплодисменти, сред публиката се надигна възрастен мъж, красив и благ в годините си – оказа се, че това е авторът на произведението, което бяхме чули току-що – „Епиграми за флейта, цигулка и пиано“. Иржи Темъл, роден през далечната вече 1935 г., пише историята на чешката класическа музика още от 70-те години на миналия век. Изключително плодотворен като автор, той се подписва под много симфонии, концерти, песни... Повлиян от чешката народна музика, повече от 20 години се грижи и за програмата на „Вълтава“ – станцията, която излъчва в цяла Чехия класическа музика и е част от програмите на Чешкото национално радио. Както

сподели вече 90-годишният Темъл, концертът на българското сдружение, на който самият той присъства, та да чуе на живо изпълнение на своя творба, е бил изключително изживяване, подготвено професионално и качествено.

Оттук до финала оставаше малко

Чухме вече само съкровената като молитва „Литания“ от Жан Ален, чийто талант изгаря на фронта през Втората световна война – композиторът загива едва на 29 години по време на мисия. С последното докосване до органа Моника Шнорбертова, която откри концерта, имаше честта да сложи и неговия край. А после дойде времето за цветя, радостни разговори, обмяна на впечатления...

Нека последните редове са за благодарност и към организаторите на едно такова наистина мащабно и сложно за организиране събитие... Човекът, който преживява всяка тревога и грижа, за да се превърне концертът във факт, наблюдаваше сигурно със свито от притеснение сърце от последния ред в залата. Трудно е да се опишат усилията и труда на председателя на сдружение „Възраждане“ Мария Захариева, та да преживяваме отново и отново тази коледна приказка. Но за да оценим направеното и да изразим признателността си, стига една думичка... Благодаря!

Красимир Проданов

Преживяхме истинска коледна приказка Павел Ворачек и Лукаш Земан

Снимки: Деница Проданова

Ваня Бойчева: Българинът носи свободата в себе си

Литературното откритие, което ни остави 2025 г., беше дебют, докосващ със силно послание за прошка, за вътрешно пречистване. При това книгата осветлява история толкова българска, че всяко сърце е способно да я припознае. Честно казано, стилът на авторката – Ваня Бойчева, не предполага това да е дебют и първи сблъсък с белия лист. Разбира се, тя има своето минало, своя флирт с думите... как обаче от нея се роди и обичан писател, ще ни разкаже сама в това интервю.

Макар че работата ѝ е в доста по-различна (и също толкова интригуваща и значима) сфера, Ваня се наема със задача, която изисква много точно перо и силен език. Дали се е справила, подсказва самата книга – романът „Грехът на монаха“. Един поглед към седмичните класации на най-голямата българска верига книжарници „Хеликон“ демонстрира как авторката се вклинява успешно сред много по-известни и опитни свои колеги. Дали това е лесно за постигане и какво я чака в бъдеще... Ето още въпроси и най-важното, отговорите на Ваня Бойчева за сп. „Българи“.

Ваня Бойчева нашумя с дебютната си книга

Как се роди желанието Ви да пишете, бавно ли покълна, или пък обратно – наложи се да го сдържате дълго време?

Желанието да пиша не покълна бавно – то избухна. Дойде внезапно и силно, като електрически ток, който премина през тялото ми и ме разтърси из основи. Беше вик на душата. Сякаш дълго време в нея са се трупали премълчани истини, болки, страхове, въпроси без отговор и в един момент всичко преля. Тогава душата ми потърси спасителен и здравословен начин да се изрази. Писането бе начин да подреда вътрешния си свят, да си поема въздух и да се върна към себе си. Писането ме намери точно тогава, когато най-много имах нужда от него.

Казват, че човек всъщност се учи да подрежда думите, докато създава някакъв текст... Важи ли и за Вас?

Напълно. В първите седмици си спомням как мислите ми се изливаха върху белия лист хаотично, на пресекулки, без ясен ред и посока. Не ги спирах. Позволявах на съзнанието си да броди свободно в един непознат за мен свят, без ограничения и без страх дали е „правилно“. И постепенно, почти неусетно, този хаос започна да се подрежда. Думите намираха местата си, изреченията – ритъма си, а аз – гласа си. Писането ме научи на търпение, но и на смелост да не цензурирам истината, а да я оставя да излезе такава, каквато е. Понякога крехка, понякога болезнена, но винаги честна.

Как се роди идеята за дебютната Ви книга, оглеждахте ли рафтовете в книжарниците, или Ви я подсказва друго?

Много обичам този въпрос, защото историята е лична и почти магична. Беше октомври 2021 г. – период, в който преминавах през сериозно житейско изпитание. Именно тогава „случайно“ попаднах на книгата „Има ли места в Рая?“ на Даян Шаер. Слагам „случайно“ в кавички, защото не вярвам в случайностите. Вярвам, че когато сме готови за промяна, животът ни изпраща знаци – книги, хора, думи, които ни намират в точния момент.

Заглавието и корицата ме грабнаха мигновено. Поръчах книгата директно от авторката, без да я познавам, без да знам стила ѝ, без очаквания. Прочетох романа за няколко часа – спирах само за да си поема дъх, защото романът наистина те оставя без дъх. Тази книга промени мисленето ми и начина, по който гледам на живота и на човека. Когато я затворих, си казах: „Искам и аз да напиша книга“. Няколко дни по-късно вече пишех първите си редове. А съдбата пожела Даян Шаер да стане мой художествен редактор и издател, а с времето и един от най-близките ми хора. Понякога животът не просто ни дава истории, той ни среща с хората, чрез които тези истории стават възможни.

Заглавието е провокативно, спор няма, има ли някаква история, която се крие зад него?

Заглавието и корицата са провокативни, както може би и самата книга.

Даян Шаер (вдясно) се превръща във вдъхновение за Ваня

Тази комбинация не е случайна. Още в самото начало на творческия си път нямах изграден сюжет, но имах ясни послания, които исках да оставя у читателите. Едно от тях е темата за осъждането. Осъждането е дълбоко вкоренено в обществото ни и в начина ни на мислене. Често сме склонни да посочим с пръст и да съдим нечие поведение, без да се запитае какво се крие зад него. Съдим бързо, категорично и често по „корицата“.

Ако обаче се спрем за миг, ако надникнем по-дълбоко, ако се опитаме да разберем човека срещу нас, може да се случи нещо съвсем различно: да се роди състрадание, дори обич. Истината рядко е на повърхността. Тя е по-тиха, по-дълбока и често неудобна. Но именно там, в тази дълбочина, започва истинската човечност.

Бележите едно изключително трайно присъствие в класациите за най-продавани книги, което е като цяло необичайно за дебют...

Това беше огромна и напълно неочаквана изненада за мен. Когато поех по този път, дори не си позволявах да мечтая за подобно нещо. В представите ми първият тираж беше не повече от 300 броя. Реалността обаче ме изненада по най-красивия начин – първият тираж от 2000 екземпляра се изчерпа само за месец, а година по-късно книгата достигна близо 15 000 продадени броя.

Често съм се питала защо „Грехът на

монаха“ намери такъв отклик. Мисля, че отговорът е, че тя е писана с душа. Всеки ред е преживян, всяка дума е минала през сърцето ми. Читателят усеща, когато една книга е създадена с честност и обич.

Огромна заслуга за този успех имат Даян Шаер и съпругът ѝ Стоян. С Даян работихме като едно цяло – тя чуваше героите, усещаше ритъма на историята и с изключителен професионализъм и чувствителност помогна романът да стане това, което е днес. „Грехът на монаха“ сме и двете.

Ролята на съпруга ѝ Стоян остава по-скрита, но е с огромно и безценно значение. Ние, творците, често сме далеч от техническите и административните процеси, които съпътстват издаването на една книга. Именно той беше онзи стабилен гръб, който пое тежестта на практичното и логистичното, за да можем ние да останем в света на думите. Това е тихата, но безценна подкрепа, без която нито една книга не стига до ръцете на читателя.

Кое в оценките за книгата Ви изненада най-много – и кое в тях Ви зарадва?

Най-много ме изненада и същевременно ме трогна дълбочината, с която читателите приеха книгата. Не просто като история, а като преживяване. Най-голямата радост за мен са онези отзиви, в които хората споделят, че книгата ги е разтърсила, че ги

е накарала да се замислят, да променят гледната си точка, да се вгледат по-внимателно в себе си и в света около тях.

Да чуя, че някой е затворил книгата и е останал дълго в тишина, че е имал нужда от време, за да събере мислите и чувствата си – това е най-голямата награда, за която един автор може да мечтае. Тогава разбираш, че думите ти са достигнали там, където трябва – до сърцето.

Историческото минало много често се използва напоследък за фон на какви ли не книги... Може ли да олекне то заради такива интерпретации?

Нашата история никога няма да олекне. Тя е част от нас – в гените ни, в паметта ни, в начина, по който усещаме света. Историята не е просто хронология от дати и събития, тя е преживяна болка, жертва, избори и морални дилеми. Художествената измислица не я обезценява, когато е създадена с уважение, познание и дух – напротив, тя ѝ вдъхва нов живот и я прави достъпна за съвременния читател.

Моите герои са събирателни образи, а чувствата им са напълно истински. В тях има реални страхове и реална смелост, колебание и вяра, любов и саможертва. Историята ни е пълна с такива хора. Имало е войводи, имало е силни българки, имало е обикновени хора, които в необикновени времена са правили съдбоносни избори и са били готови да дадат живота си за България.

Литературата не пренаписва историята – тя ѝ дава глас. Тя не омаловажава фактите, а ги облича с плът и душа, за да могат те да бъдат почувствани, а не само запомнени. Вярвам, че когато авторът подхожда честно и с уважение към миналото, художественият прочит не отнема от тежестта му, а напротив – напомня ни защо то продължава да има значение и днес.

Знаем, че професията Ви е доста по-различна, имаше ли момент по време на писането, в който интерпретирахте собствен опит или преживелица?

Благодаря за този въпрос – той наистина ме кара да се вгледам дълбоко в себе си. Работя в силовото

Професията на Ваня я среща със силни мъже и жени

министерство и ежедневието ми е свързано с хора, които рядко попадат в светлината на прожекторите, но носят на плещите си огромна отговорност. Служителите в полицията и пожарната са съвременните герои на нашето време. Те не търсят признание, не говорят много за това, което преживяват, но всеки ден влизат там, откъдето други бягат.

Контактът с тези хора неизбежно променя начина, по който гледаш на света и на човешката душевност. Виждаш болка, страх, загуба, но и изключителна човешка сила, състрадание и жертвоготовност. Виждаш колко крехък е човекът и колко изненадващо силен може да бъде в критични моменти. Именно тези наблюдения, тези тихи, но дълбоки срещи с човешката съдба, също са се влели в книгата ми.

Извън конкретната професионална среда, писането беше и начин да осмисля собствените си преживявания и лични осъзнавания. Срещата с трудни съдби ме научи, че никой не е само това, което показва навън. Че зад всяко действие стои причина, а зад всяка постъпка – вътрешна битка. Това ме направи по-внимателна, по-смирена и по-съпричастна към хората.

Не бих казала, че в книгата има директно пренесени случки от живота ми, но в нея има много от начина, по който днес гледам на човека – с пове-

че разбиране, с по-малко осъждане и с дълбока вяра, че дори в най-мрачните моменти у всеки от нас има искра светлина. Може би именно този вътрешен опит, това ежедневно докосване до реалността е онова, което най-силно е намерило място между редовете на „Грехът на монаха“.

Един от най-силните мотиви в книгата е за прошката – защо нещо толкова просто наглед се превръща в препъникамък за човешката душа?

„Грехът на монаха“ е моят личен урок по прошка. Когато финализирах романа, осъзнах, че съм простила и заедно с това съм се освободила от товар, който носех твърде дълго. В този процес огромна роля изигра Даян Шаер. Тя усети, че прошката е липсващият, но ключов елемент не само в романа, а и в моя личен живот. Дотогава прошката за мен беше по-скоро понятие, отколкото практика.

Егото ни често ни убеждава, че ако простим, ще загубим нещо – достойнство, сила, справедливост. А истината е обратната. Когато простим, ние не оправдаваме чуждата болка, а освобождаваме собствената си. Прощката не ни прави по-слаби. Тя ни преражда.

Как Ви се струва, умеем ли ние, българите, да сме свободни?

Много обичам думата свобода. Тя

е дълбоко закодирана в българската душевност, в паметта ни. Именно свободата е била онзи вътрешен повик, който е накарал предците ни да се изправят срещу тиранията и да жертват всичко в името на нещо по-голямо от тях самите.

Днес обаче свободата има и други измерения. Не е достатъчно да бъдем свободни външно, нужно е да се научим да бъдем свободни и вътрешно. Да се освободим от страховете си, от чуждите очаквания, от ролите, които ни притискат. Вярвам, че българинът носи свободата в себе си, но е нужно от време на време да си я припомним.

Какво планира Ваня Бойчева за 2026 г.?

Почти веднага след излизането на „Грехът на монаха“ започнах работа по неговото продължение. И тук отново ключова роля изигра Даян Шаер. Тя беше човекът, който повярва, че тази история има още какво да разкаже, и ме подтикна да продължа.

2026 г. за мен ще бъде година на надграждане както творчески, така и личностно. Продължението ще задълбочи темите, които читателите вече познават, но ще постави и нови, още по-смели въпроси. Пиша бавно, осъзнато и с голяма отговорност към историята и към хората, които я очакват.

От сърце благодарим за този разговор – и пожелаваме читателите и книгите Ви да се множат!

Интервю на
Красимир Проданов

Очакваме и продължението

Международна изложба в галерия „Лapidариум“

Петото издание на международната изложба INSITA PRAHA се състоя в самото сърце на Прага, в галерия „Лapidариум“ в периода 31 октомври – 30 ноември. Събитието събира под един покрив творби на художници наивисти от цял свят.

Тази година в него се включиха рекордните 57 артисти от 14 държави, като традиционно най-голям бе броят на представителите от Европа, начело с творци от Чешката република – 23 души, следвани от Словакия със 7 художници и Италия с 6-ма представители, а извън Европа се записаха творци от Грузия, Израел, Перу и Чили.

В последното издание на изложбата през ноември 2025 г. се включиха и две български имена: художниците Петя Константинова и Николай Стоев.

Това, което отличава INSITA PRAHA от традиционните изложби, е фактът, че голяма част от участниците са художници любители без академично образование, но с подчертан усет към наивистичното изкуство, в което преоткриват самите себе си – могат да оставят въображението си да лети на воля и чрез рисуването да извайват един по-различен, забавен, цветен и усмихнат нарисуван свят. Самите участници в изложбата са поредното потвърждение, че изкуството не се вписва в рамки, не се подчинява на образование или избор на професия, а е страст, която е по-силна от самите нас, средство за себепознание и начин да се изразим без думи.

Интересен е фактът, че зад имената на авторите в изложбата всъщност стоят хора от различни професионални сфери – библиотекар, инженер, архитект, зъботехник, журналист... Някои от тях са още студенти, други са пенсионери. Хора, които рисуват, защото в това намират потребност, смисъл и удоволствие и успяват да предадат емоциите си на публиката чрез творбите, които създават.

Петя Константинова

Откриване на изложбата

Сред художниците имаше хора с различни професии

Обща снимка на участниците в изложбата

За десетото юбилейно издание на проекта „Поезия в метрото“ на Полския институт в София

Директорката Малгожата Хейдук-Громек открива „Поезия в метрото“ в Полския институт в София

На 18.11.2025 г. в Полския институт в София се осъществи тържествено откриване на десетото юбилейно издание на проекта „Поезия в метрото“. В него тази година участваха дипломатически представителства и културни институти на 25 европейски държави в София. Всяка държава се представи с един автор, чието стихотворение бива изложено в оригинал и превод на рекламно табло на отделна станция на софийското метро.

Темата на тазгодишното юбилейно издание беше вярата. Държавите участнички с техните избрани автори, чиито стихотворения се четеха на откриването на проекта в Полския институт от представителите на дипломатическите мисии и културните институти в София, са следните: Австрия – Лорена Пирхер; Белгия – Макс Темерман; България – Людмила Миндова; Германия – Херман Хесе; Гърция – Никифорос Вретаκος; Дания – Йоханес В. Йенсен; Ирландия – Ивън Боланд; Испания – Луис Росалес; Италия – свети Франциск Асизки; Литва – Владас Бразюнас; Люксембург – Пит Хьоролд; Норвегия – Ингер Хагерюп; Обединено кралство – Ръдиард Киплинг; Полша – Чеслав Милош; Португалия – Жоао Луиш Барето Гимарайш; Румъния – Никита Станеску; Северна Македония – Ми-

хайло Свидерски; Словакия – Юрай Куняк; Словения – Едвард Коцбек; Украйна – Максим Кривцов; Унгария – Имре Оравец; Финландия – Хели Лаксонен; Франция – Жан Метелюс; Чехия – Вит Янота; Швейцария – Жак Шесекс.

Вечерта беше открита официално от директора на Полския институт в София – г-жа Малгожата Хейдук-Громек, а кратък анализ на избраните автори и творби направи проф. Амелия Личева от СУ „Св. Климент Охридски“. Професорката по теория на литературата и главен редактор на „Литературен вестник“ не забрави да спомене и делото на преводачи-

те, които се борят неуморно всяка година да представят на български език вече публикувани преводи на най-добрите автори от съответните европейски държави. Специална част от програмата на събитието беше видеопрезентация на стихотворение на полския поет Чеслав Милош, в която ред по ред рецитират представители на институциите на държавите участнички. След това зазвучаха поетични творби в оригинал на участващите в проекта държави, между които и стихотворението на българската поетеса Людмила Миндова – „Арена ди Сердика“ от стихосбирката „Ангелът на прехода. Книга за майка ми и свободата“ (изд. „Изток-Запад“, 2025), посветена на мъчениците на тоталитаризма.

Табла с всички стихотворения в оригинал и същевременно в превод на български език са поставени на отделни станции на софийското метро (Сердика, СУ „Св. Кл. Охридски“, Стадион „Васил Левски“, Сердика II, НДК, Европейски съюз, Джеймс Баучер, Витоша, Лъвов мост, Централна ЖП гара, Княгиня Мария Луиза, Бели Дунав, Надежда, Хан Кубрат) и ще бъдат там, достъпни за прочит на пътуващите, до 15 декември 2025 г.

Медийни партньори на проекта са „Литературен вестник“, Българското национално радио и Българската национална телевизия.

д-р Димана Иванова

Обща снимка на участниците в откриването

От Вълтава извира Чехия

Вълтава в образи, скулптури и музика представи изложбата

Реката пише историята на страната – година след година и век след век. Така се раждат картини и музикални творби, технически постижения и спортни успехи. Все в лоното на реката, която продължава да е един от най-обичаните чешки символи и през XXI век.

Народната река за чехите е като Ганг

На практика е свещена, пък и напомня откъде е тръгнал народът, обитаващ поречието ѝ. През столетията Вълтава е била свидетел на много превратни събития, изваяла е с водите си статуи, нарисувала е с тях картини...

Водите на реката свирят столетие и половина и едно от най-големите музикални произведения на чехите изобщо – „Вълтава“ на Бедржих Сметана е част от цикъла „Моето отечество“. Симфоничната поема на големия композитор сякаш следва течението на реката, пресъздава и живота покрай нея, включително онези исторически места, превърнали се в емблеми за самата Чехия. Сметана композира „Вълтава“ по времето, когато вече е абсолютно глух. Но шумът на реката със сигурност е отеквал в сърцето му, докато е създавал творбата си.

Музиката се превърна в картини и спомени

Годишнината на „Вълтава“ послужи като повод за една необичайна изложба. Черпейки вдъхновение от премиерата на „Вълтава“ преди 150 години, събитието опита да опише вдъхновението от реката в живота на чехите – от

първата ѝ капка там, на извора, та до последната, която се влива в поемащата щафетата Елба.

„Вълтава – славна и плавна“ представяваше любопитна разходка в историята и на реката, и на хората, които са обитавали земите покрай нея. В центъра ѝ обаче беше най-вече вдъхновението, което носи реката със себе си – та да могат творци като Сметана да го превърнат в ноти, картини, поезия... а в по-ново време в конструкции, мостове и шлюзове. Просто прииждащи като водата представи, картини и впечатления, както звучеше и самото мото на изложбата.

Водата ѝ е животворна

Точно това впечатление се раждаше в главите на посетителите, а и кураторите го подсказваха по толкова много начини – отделните части на изложбата представяха както онова, което се крие на дъното ѝ (вълтавското злато и перли), вълшебствата ѝ под формата на митове и легенди (например тази за Либуше, но също и за Хоримир и неговия кон Шемик, та дори за Йоан Непомуцки), за да стигнем до призиването на реката да служи на хората чрез воденици, електроцентрали, каскади.

Технически постижения бяха и някои от най-забележителните експонати на „Вълтава – славна и плавна“. Организаторите бяха включили например монументален модел на моста с шлюз край село Миржейовице, през който преминават четири ръкава на реката. Построен през 1903 г., след две десетилетия към него е добавена и водна

електроцентрала.

Сред уникалните проекти, предназначени за Вълтава, е и конструкцията на Михаел Ранек отпреди почти 200 години. Строителят предлага тогава дървен мост, дълъг 200 метра, който трябвало да бъде построен там, където сега се издига Манесовият мост. Ранек изработва проекта си без вътрешни подпори, като създава уникална система на дървена мостова конструкция, която обаче никога не е реализирана.

Вълтава е също толкова и изкуство

Подсказваше го още първият експонат, изправил се пред очите на посетителите на изложбата. Красивата метафора на реката, наречена „Сърцето на Вълтава“ е създадена от Мартин Гало – той го изработва от стъкло, като резките по него сякаш напомнят за коритото на реката, а златистите отблясъци – за водната повърхност.

Цялата изложба представи около 500 експоната и всички те доизграждаха образа на реката като национален символ. По курioзен начин го подчертаваше и едно от съпровождащите изложбата събития – повече от 100 души се включиха в инициативата по пренасянето на вода от извора на реката до мястото, на което се провежда изложбата – манежа на Пражкия замък.

Вълтава пулсира от Шумава до Мелник

Векове наред тя е едновременно стихия, но и транспортен коридор, препитание за местните. Творбата на Сметана, носеща името на реката, също прозвучава за първи път преди 150 години досами водите на Вълтава – на малкото островче, на което се издига новоренесансовият дворец Жофин. Тогава публиката реагира спонтанно и топло на творбата. Така е всъщност и до днес, щом се дочуят звуците на „Вълтава“. Както реката, така и произведението на композитора са станали национален символ. При това непресъхващ с вдъхновението си – нали Вълтава мие бреговете на своето отечество и днес.

Красимир Проданов

Битката за душата на човека

Разговор с проф. дн Красимира Мутафова по повод представянето на монографията ѝ „Религия и идентичност (християнство и ислям) по българските земи в османската документация от XV – XVIII век“ във Варненската регионална библиотека „Пенчо Славейков“ на 5 юни. Книгата беше представена от доц. д-р Гергана Георгиева, също от катедра „Стара и средновековна история“ на ВТУ, а модератор беше Наталия Бояджиева – журналист и писател.

Проф. Красимира Мутафова представи монографията си „Религия и идентичност (християнство и ислям) по българските земи в османската документация от XV – XVIII век“ във Варна

Професор Мутафова, какво Ви накара да изберете тази тема за своите научни проучвания?

Темата е свързана с историята на българите, със способността им да оцеляват. Целият период от XV до XVII век е един от най-малко изследваните до преди половин век и според мен точно проблемите, свързани с ислямизацията, с идентичността на българите, са определящи за възможността им да оцелеят през тези пет века под чуждо владичество.

Каква е връзката между религия и идентичност в нашата страна?

Въпросът е много широко поставен. Връзката религия – идентичност за периода, за който говорим, е изключително важна по няколко причини. Първо, защото в едно средновековно общество принадлежността към определена религия до голяма степен определя и твоята идентичност. А в ситуацията, в която попадат българите след османското завоевание, религията действително се превръща във важен фактор за идентичността им. И на трето място, самата политика на османската власт спрямо немюсюлманските поданици е подчинена на един основен принцип. Поданиците немюсюлмани са разграничени не на етнически, а на религиозен принцип. На тази основа българите, като част от огромната православна общност на Балканите, стават част от официално признатата от османската власт общност на немюсюлманите, по-късно обозначена като ромилите.

Как Вие като историк виждате образа на „хомо балканикус“?

Да, балканският човек е нещо много специфично. Можем

да говорим действително за балканския човек, тъй като всички балкански народи имаме сходна историческа съдба. Разбира се, драстичната промяна става още по време на Великото преселение на народите, когато Античността отстъпва пред Средновековието. Но тогава Балканите буквално са прекроени и така може би се ражда „хомо балканикус“, защото се появяват нови държави на политическата карта, наслажда се тази нова култура над античната. Всичко онова, което се случва в Източната Римска империя Византия, определя бъдещето на Балканите за векове.

Другата голяма промяна настъпва с християнизацията на Балканите и така „хомо балканикус“ е повлиян не само от античната култура, но и от една друга религия и всички езически култове отстъпват, но под една или друга форма те се запазват. Това предопределя синкретизма на културата на балканския човек и според мен той се носи и до днес.

Третата голяма промяна става след Великата схизма, която разделя християнството на два големи клона – православие и католицизъм. Допълнително кръстоносните походи създават една друга среда и някакси постепенно се избистря източният и западният човек, което е изключително условно разделение. Но част от балканските народи приемат католицизма – Хърватска, Словения. Това отново не изключва образа на „хомо балканикус“.

Османското завоевание поставя балканските народи под един общ чадър – едно владичество, макар и не веднага. Завладяването на Балканите започва в средата на XIV век и приключва през 1499 г. За кратко време, около век и половина, и Унгария, която според някои нови изследвания е част от Югоизточна Европа, макар и не от Балканите, също попада под османска власт. Различна е съдбата на Влашко и Молдова, които са трибутарни княжества по много причини – Османската империя разчита на една друга охрана по границите. И така се формира един много сложен образ на балканския човек, който е чудесен за опознаване. Той е изключително устойчив във времето; много сътресения преживяват Балканите.

Последните големи сътресения се случиха с разпада на социалистическата система и особено на бивша Югославия. Този разпад беше свързан с много драма, с много кръвопролития и това нанесе голяма рана. Балканизацията се превърна в синоним на разпад – на малцинствени общности, на култури. Но смятам, че Балканите успяха да преживеят и това, макар и много трудно.

Когато говорим за помаци, в съзнанието на българите изниква филмът „Време разделно“. Какви са митовите и реалностите относно помаците?

Въпросът е много обширно зададен. Има десетки изследвания, посветени на помаците, на опити да се развенчаят митовите за тях. Самият термин и до днес няма

точна етимология – спори се дали идва от „помъчен“ или от „помагач“ – хора, които са измъчени, или хора, които помагат на османската власт. Самият термин се появява доста късно, през XIX век.

В съзнанието на българите още от времето на Възраждането като че ли съзнателно се налага митът за насилствената ислямизация, за компактните помюсюлманчвания. Това е опит да се оправдаят тези актове на приемане на исляма, но всъщност процесът на приемане на исляма е много сложен и много дълъг. Ако трябва да съм точна, ислямизират се самите османци. След като се завладяват Сирия и Египет, настъпва една ислямизация и персизация на империята. Това е процес на приобщаване или обръщане на религията на поданиците, било то християни, арменци, юдеи, католици, в ислямската религия и той е много драматичен.

И проблемът с митовите до голяма степен произтича от факта, че покорените народи, които са подвластни на тази ислямизация, най-често в наративите, които създават и се опитват да я обяснят, поставят акцента върху насилието. И обратно – другата общност го игнорира или поне не го представя в този вид, в който съществува. Отговорна задача на историка е да разгадае изворите, да намери кода и да покаже къде, макар и да няма преки доказателства за насилие, очевидно процесът е протекъл по този начин. Веднага ще кажа, че тези митове за ислямизацията действително са заложени в поредица от летописни разкази, малка част от които са автентични. Достатъчно е да посоча прочутия Летопис на поп Методи Драгинов за потурчването на Чепинското корито, на основата на който е създаден и филмът „Време разделно“ – един филм, който е много професионално направен. Разбира се, има какво да се желае по отношение на историчността, конкретиката на събитията, но той изследва това, което и книгата „Време разделно“.

Един голям ерудит като Илия Тодоров преди много време – в началото на 80-те години, доказва категорично, че разказът, публикуван от Стефан Захариев още през XIX век, в първото голямо историко-демографско изследване на Татар-Пазарджишката кааза, доказва, че това всъщност е една компилация от реално съществуващи разкази, но създадени очевидно през XIX век. Това, разбира се, не изключва събитията по принцип, но нямаме преки доказателства за всичко това.

И последните преводи на регистров материал на османски документи показаха, че всъщност има една пълзяща, постепенна ислямизация, която за два века може да обхване цели региони. Така се случва в Родопите, по-късно това става и в регионите на Централна и Средна Северна България. Много внимателно трябва да се подхожда към процеса на ислямизация, да не се преекспонират клишетата и митовите и да не се създава една популистка представа за всичко това. Да, със сигурност е имало насилие, но то не е точно така представено в изворите или поне те не са автентични.

Но последните преводи на т. нар. „молби за приемане на исляма“ от последната четвърт на XVII и началото на XVIII век категорично показаха, че приемането на исляма е много продължителен процес. Част от тези доброволни ислямизации – условно казано, защото какво значи „доброволно“, когато си поставен под чужда власт и условия

та те принуждават, та част от тези молби имат формулярен характер и очевидно социални са причините, които карат вдовици, вдовстващи бащи с деца, много бедни, болни и немошни хора да приемат исляма, за да си гарантират старините или малко по-добро или осигурено съществуване с дрехите, които се дават, ако се приеме ислямът.

По мои изчисления за онова време е можело да се купи къща, дюкян, т.е. можело е да се започне едно по-добро съществуване, разбира се, за стандартите на времето. Но голяма част от тези молби показват, че причините са други – стремеж към социална прекатегоризация или, ако си просперираш, да потърсиш гаранции за това. Трудно е да обвиняваме хората, които са направили този избор. При всички случаи той е драматичен. Не бива да се слагат знаци върху тези продължителни процеси.

Освен летописните разкази за помюсюлманчването какви други български извори разкриват драмата на промяната на религията?

Летописните разкази носят митологията, но не всички. Категорично неавтентична е т. нар. „Втора повест за разорението на България при Селим Страшни“, публикувана навремето от големия историк Никола Милев и още той и Владимир Ламански изказват предположение за липсата на автентичност. Разполагаме и с един летописен разказ на поп Петър от Мирково от края на XVII в., който дава великолепен представа за събития, които се случват по време на дългата 16-годишна война, започнала през 1683 г. с опит да бъде завладяна Виена. Категорично насилието е представено, разбира се, в житията на новомъчениците за вярата и особено в житията на свети Георги Нови Софийски и свети Никола Нови Софийски. Най-интересното е, че самите жития поставят една нова тенденция в агиографския жанр от времето на Средновековието, до голяма степен повлиян от развитието на Софийската книжовна школа от XVI в.

Поп Пейо, автор на житието на свети Георги, и Матей Граматик – автор на житието на свети Никола, са част от тази школа и няма основание да се съмняваме в достоверността на тези сведения. Свети Георги – млад, на 18 години, изявен представител на общността, към когото мюсюлманите в София предявяват желание да бъде обърнат в ислямската вяра, е абсолютно неправомерно изгорен на клада през 1515 г. Житието разкрива детайли от всичко онова, което се случва. И в кратката му версия, особено версията на Илия от Псков, се показва каква е атмосферата в София при Селим I с фразата: „Селим ухапа като змия много български момчета“. Авторът има предвид кръвния данък за набиране на християнски момчета за еничари. Тази вече различна атмосфера през XVI в. има пряк израз в свидетелствата на времето, каквито са житията.

Впоследствие тази борба за душата на човека кара православната църква да активизира механизма за опазване на паството си и се създават едни поучения срещу помюсюлманчването, които разкриват различни страни на този процес.

Какво Ви изненада по време на Вашите проучвания при тенденциите в именуването през XVI век?

За мен това е един код към времето, в което живеят българите и всички останали балкански народи през XV –

XIX век, защото османският период не свършва до XVIII век, а тогава, когато отделните балкански държави успяват да възобновят своята политическа независимост. Та името действително е код към времето и трябва да кажа, че към всеки регистров материал, който отразява тази система на именуване, аз подхождам евристично – винаги очаквам изненади, особено когато започнах целенасочено да проучвам именуването на българите в старопрестолния Търнов, тогава реших, че може би ще намеря подходи за цялата обработка на имената, честотната характеристика, етимологията им. Да се опитам да разбера какво в Средновековието от това блестящо Второ царство е намерило отражение в имената. И се оказа, че с течение на времето именуването на обитателите на Търново през първите няколко века под османска власт доста се различава от това в останалите региони.

В книгата си реших да направя едно сондажно проучване върху няколко големи за онова време града. Някои от тях не са големи, но са особено важни за историята на българите. Затова подбрах Търново като бивша столица, като център на Патриаршията, повлияно от процесите на християнизация. Избрах Ловеч, защото това е родовото владение на Иван Александър и след това голям митрополитски център. Избрах Никопол, защото той е последната резиденция на Иван Шишман. И в опитите ми да проследя устойчивостта в именуването на аристокрацията наистина се получиха интересни аналози. Четвъртият град, който избрах специално за книгата си, беше Враца, която е по-малко проучвана в този период. Оказа се, че именуването е много интересно.

Моята идея беше да подбера градове, в които има и мюсюлмани, и християни; в които има силно влияние на православната църква, но има и гръцки общности, каквито има в Търново, и резултатите не изсъхнаха. Но бях изненадана, разбира се, защото няма как да позная каква ще бъде честотността на дадените имена. Изведнъж, когато се оказа, че има такава, беше интересно да проследя как името Иван е изключително популярно в Търново, също името Димитър, който е един от светците на Търново, името Георги – малко по-рядко, и как

няма никакъв спомен за Шишман. В околностите на Никопол има име Балин, Новак, което всъщност се оказва, че в почти всички региони се среща – явно, много устойчиво име.

В Търново има много гръцки имена, несвързани с християнския календар – Лефтер, Кирияк, а от Кирияк е българският превод Неделко, Неделю... Славянският топонимен фонд е по-малък, но сондажното ми проучване за шест села показва различното в именуването в една градска среда и в една патриархално-селска среда, в която славянският антропонимен пласт е много устойчив, и то – най-старинният – с имена, които завършват на -ита – Добрита, Добротица и др.

Оказа се дори, че има имена, за които така и не намерих аналог в тези богати ономастични справочници. За мен беше много интересно да проследя каква е етимологията от гледна точка на това кои имена са защитни или пожелателни – като Стоян, Стойчо...

Името антропоним, което няма аналог, е Дабижив – да живееш. Има го в градска среда – по-рядко, но се среща, има го и в селска среда – то подсказва желанието да именуващ детето си така, че то да оцелее.

За мен топонимията не може да бъде разглеждана директно като исторически извор, въпреки че за книгата си за Търново аз се опитах да посветя цяла глава на това – да покажа какви са особеностите на вписване на имената, кои от имената на династията имат продължение. Да кажем, името Трошан – име на болярин от този век. И се оказа, че много от имената, свързани с аристокрацията, имат своето продължение след османското завоевание.

Важно е да се знае, че до него има един пласт, който няма нищо общо с християнския календарен цикъл; дори и сред аристокрацията има тюркски имена. Срещат се например Курт, Алтемир, Алдемир; кумански имена – самото име Куман, което също показва връзка.

Продължавам тези изследвания, надявам се в една бъдеща моя книга да разширя ареала на изследване.

Част от Вашата книга се отнася до дервишите. Вие обяснявате, че това са тези, които придават необходимата сакралност на властта на

османските султани. Как става това?

Моите изследвания за мистичния ислям датират от първите ми занимания, свързани с периода XV – XVII век, и това не е случайно. В написването на първата ми дисертация „Конфесионални отношения между мюсюлмани и християни“, когато все още тази тема не беше задълбочено проучена, си дадох сметка, че тези мистици са много важна част от нея. Оказа се, че в самите османски хроники е показана връзката на първите султани, включително и на Осман (първия султан), защото османците тепърва изграждат държавата си и все още ги няма религиозните структури, които могат да легитимират властта. В хода на интензивната експанзия, която следва през XIV в., когато държавата има милитаризиран облик, точно дервишката организация се оказва най-подходяща да придружава султаните и буквално да легитимира и сакрализира властта им.

Завладяват се територии на Балканите, в които дотогава няма разпространение нито на исляма, нито на неговите носители. Първите дервишки заселвания в дадени балкански региони са в Тракия. Установява се, че точно в България се разпространяват дервишките мистични учения и братства и това намира отражение и в имената на селищата: Челеби, Тюрбе, Тюрбеле, Дервишлер. Много показателно за ролята на дервишката организация в хода на завоеванието е отношението на централната власт към тях от края на XIV до края на XV век. Те получават села за заселване или се създават вакъфи (недвижим имот, подарен на религиозно учредение с благотворителна цел) с приходи от централната власт.

Мистичният ислям е едно от лицата на исляма и той трябва да се познава. Той е една характерна черта на балканския ислям. Самият балкански ислям има своите специфики – точно в края на XV в. се очертават тези дервишки братства, които са донякъде в опозиция на централната власт. Дори е известно, че Баязид II в края на XV в. започва една политика на санкции към тях, провокиран от може би измислено покушение над живота му.

*Интервюто взе
Наталия Бояджиева*

Български ритми изпълниха Староместкия площад в Прага

Традиционните коледни базари на Староместкия и на Вацлавския площад се проведоха от 29.11.2025 г. до 6.1.2026 г. Те се осъществиха благодарение на стотици търговци, които в продължение на цяла година приготвят своите коледни стоки. Посетителите имаха възможност да се запознаят с някои традиционни народни занаяти, да се любуват на животните от малкия зоопарк, а най-малките се включиха в различни работилници. Коледните базари и тази година бяха съпроводени от богата културна програма, в която участваха вокални, танцови и драматични състави, хорове и оркестри. На голямата сцена на Староместкия площад освен чешките състави, участваха танцови и вокални групи и ансамбли от Словения, Сърбия, Гърция, Унгария, Хърватия, Румъния, Австрия, Италия, Испания, Финландия, Германия, Литва, Дания, Нидерландия, Полша. Фолклорен ансамбъл „Розова долина“ от Карлово, танцов клуб „Тера“ от казанлъшкото село Шейново, танцов ансамбъл „Младост“ към Младежки дом – Монтана разкриха пред многобройните зрители красотата на българския фолклор, както и нашите традиции, свързани с Коледа. Танцов клуб „Тера“ от Шейново участва с хореография на Ренета Стойкова, а ансамбъл „Младост“ се изяви на Международния фолклорен фестивал „Коледа в Прага“ от 11 до 17 декември. (б. ред.)

Танцьорки от ансамбъл „Розова долина“ в Прага

Фолклорен ансамбъл „Розова долина“ от Карлово представи танцовия спектакъл „Коледни тайнства“

На 12 декември български ритми и коледни наричания оживяха на сцената на едно от най-емблематичните места в чешката столица – Староместкия площад. Танцовият спектакъл „Коледни тайнства“ беше представен от фолклорния ансамбъл „Розова долина“ от Карлово, който гостува по покана на Българския културен институт в Прага. Той се осъществява с подкрепата на Национален фонд „Култура“ по проект „Фолклорен ансамбъл „Розова долина“ – културен посланик в Златна Прага“.

Събитието събра българската общност, местни жители и гости на града, които бяха завладени от българската

празнична традиция.

Програмата започна с коледарски танц – сценична интерпретация на традиционното коледарско наричане. Тази музикално-танцова обредност е част от старинната българска фолклорна култура и символично възвестява раждането на Млада Бога. Представен бе коледарски буенек от Ямболско, а в програмата бяха включени още музика и танци от различни фолклорни области – Тракия, Шоплука и Родопите.

Заедно с ансамбъла на сцената се изяви и певицата Велина Иванова, която изпълни хороводни китки и покани публиката да се включи в общото празнично хоро. Финалът на спектакъла превърна площада в сцена на споделена радост.

За силата на традицията и значение-то на срещите с българските общности в чужбина разговарях с художествения ръководител и хореограф на ансамбъл „Розова долина“ Мирослав Василев, който сподели:

„Радваме се на дългогодишно сътрудничество с Българския културен институт и периодично получаваме покани за участия. Познаваме чешката публика и знаем, че чехите много харесват звука на българската гайда, затова с нас поканихме и един млад гайдар – Генко Славчев. Той е част от емблематичния гайдарски състав на град Калофер, който преди няколко години беше вписан в българския регистър за опазване на нематериалното културно наследство „Живи човешки съкровища“.

В тази връзка искам да кажа, че България наскоро подаде официална кандидатура до ЮНЕСКО, с която предлага българската гайда да бъде призната като елемент от нематериалното културно наследство на човечеството. Инструментът стана част от списъка през декември 2025 г. – решението беше взето по време на 20-ата сесия на Междуправителствения комитет за опазване на нематериалното културно наследство, проведена от 8 до 13 декември 2025 г. в Делхи, Индия, и беше официално съобщено на 9 декември 2025 г. Това е един голям повод за гордост!“

Фолклорният ансамбъл „Розова долина“ също има с какво да се гордее. През 2019 г. трупата към читалище „Васил Левски – 1861 г.“ е отличена с Голямата награда на Община Карлово за принос в културното развитие на региона. Значителна част от дейността на състава е насочена към работа с подрастващи и към предаването на фолклорното наследство на следващите поколения. Именно затова тази година гостуващата група от 12 танцьори бе съставена от най-младите в ансамбъла, за да получат възможност за сценична изява и приемственост в традицията.

С участието си в Прага ансамбъл „Розова долина“ още веднъж доказва, че българският фолклор живее, развива се и продължава да свързва българите по света, особено в най-светлите дни на годината.

Раиса Андонова-Щурм

Снимка: Раиса Андонова-Щурм

Среща с поета Добромир Банев в Прага

На 1 декември 2025 г. почитателите на поезията се събраха в галерията на Дома на националните малцинства в Прага, за да се срещнат с поета Добромир Банев и с издателя Пламен Тотев. Събитието беше част от Дните на българската култура, които вече по традиция всяка година организира сдружение „Възраждане“ с председател г-жа Мария Захариева.

псевдонима Димитър Димов. Първата си книга обаче Добромир Банев издава в доста по-зряла възраст – когато е 41-годишен. Според поета на 20 – 25 години е все още рано да се издават книги, защото човек трябва да натрупа опит, който после да претвори в литературните си произведения.

Красимир Проданов представи и другия гост на събитието – издателя Пламен Тотев, когото определи като „поет, лирик, романтик“. Той гостува за пореден път на сдружение „Възраждане“ от 2012 г. насам. Пламен Тотев сподели, че влага много любов във всичко, което издава. Той е и един от малкото издатели, които не се страхуват да издават поезия, колкото и малко да се търси тя на пазара.

За Добромир Банев издателят каза, че книгите му от години са в класациите на най-продаваните книги в България. Първата среща между двамата е била телефонна, а човекът, който ги запознава, е поетесата Маргарита Петкова. В издателство „Персей“ излизат пет от книгите на поета и всички те се радват на невероятен успех. Пламен Тотев сподели, че две от книгите са изчерпани, макар че са имали по няколко тиража.

Според издателя, „името Добромир Банев е гаранция за качество“, а неговите книги обикновено се превръщат в настолни за любителите на поезията и те често се връщат към тях. Премиерите на книгите на Банев също са много

Галерията на Дома на националните малцинства се оказа тясна за всички любители на поезията, които бяха дошли, за да се срещнат с Добромир Банев – един от най-обичаните съвременни български поети. Той пристигна в Прага заедно със своя издател Пламен Тотев (ИК „Персей“). Водещ на вечерта беше преводачът и журналист Красимир Проданов, чието сладкодумие и фино чувство за хумор създадоха приятна атмосфера както за зрителите, така и за гостите от България. Сред публиката бяха Светлана Янчева – собственик на издателство „Изида“, писателката Бианка Белова, режисьорката Светлана Лазарова, известни чешки преводачи.

В началото на срещата Добромир Банев благодари на Мария Захариева и на сдружение „Възраждане“ за гостоприемството. Поетът изрецитира стихотворението „Животът е вечерен автобус“, което според него най-добре илюстрира събирането ни в Прага в първия декемврийски ден:

*Животът е вечерен автобус,
във който до един на ум мечтаем...
Маршрута знаят всички наизуст:
породна спирка, още празни стаи...*

Така още в първите минути от срещата се потопихме в поетичната атмосфера, на която предстоеше да се насладим.

Добромир Банев сподели с публиката любопитни факти от живота си и от творческия си път. Издаде ни, че пише, откакто се помни. Когато е в трети или четвърти клас, неговият баща му подарява стара пишеща машина, на която малкият Добромир създава първите си опити в областта на художественото слово. Разбрахме и малко известния факт, че като ученик се е подписвал с

Любителите на поезията препълниха галерията на Дома на националните малцинства

посещавани и зрителите препълват залата на Националната библиотека „Кирил и Методий“ в София. Според Пламен Тотев Добромир Банев е влязъл в сърцата на много българи, защото хората припознават в стиховете му собствените си чувства.

В това се убеди и публиката, която имаше удоволствието да послуша как Добромир Банев чете своите стихове. Той прочете стихотворения от последните си две стихосбирки – „Понеделник ще е късно“ (която вече има второ издание) и „Всички дни ще се казват неделя“.

*„Преди да цъфне люлякът, преди
ръка невинна цвят да си откъсне,
моли се! Яж! Обичай! Не съди!
Защото в понеделник ще е късно!“*

завуча плътният изразителен глас на поета в притихналата зала и продължи:

*„Има срещи и късни раздели,
Дни и нощи от нежност и смях...
Помня всичките наши недели!
И да тръгнеш,
оставаме с тях!“*

Така, стих след стих, публиката поглъщаше всяка дума и ръкопляскаше възторжено след края на всяко стихотворение.

Добромир Банев сподели, че първото му излизане в чужбина е било в края на 90-те, когато посетил Париж и е бил разтърсен от атмосферата на града, от чувствата и емоциите, които той провокира. Затова и френската столица често присъства в поезията му:

*„Следобед да заминем за Париж.
Париж е град за влюбени. Без име.
Град, в който часовете не броиш.
Град, в който всяка улица е рима.“*

Поетът обаче призна, че е изключително впечатлен и от Прага, и обеща „най-невероятният европейски град“, както той определи чешката столица, вече да присъства в творчеството му.

След поетичното четене публиката имаше възможност да зададе своите въпроси към писателя. Повдигнаха се много интересни теми, сред които беше и тази за ролята на социалните мрежи за разпространението на художественото слово.

Добромир Банев сподели, че смята, че социалните мрежи са от голяма

След срещата поетът дълго раздава автографи

полза, тъй като чрез тях творчеството стига до много повече хора. Разказа, че когато публикува ново стихотворение на страницата си, реакцията на читателите е почти мигновена. Разкри ни и че рядко редактира стиховете си, а се доверява най-вече на интуицията си, която му подсказва дали току-що написаното стихотворение е добро и заслужава да стигне до читателите.

Публиката беше любопитна и за литературния вкус на писателя, който ни сподели, че обича да чете поезия, а любимите му български автори са Яворов, Дебелянов, Иван Динков, Евтим Евтимов, Валери Петров, Борис Христов. Според Банев добрият поет е този, който владее класическия стих. За него поезията не е само вдъхновение, но и техника, която се усвоява, а това е дълъг процес.

Банев подчерта, че е важно авторът да има стил, който е разпознаваем. Затова поетът е убеден, че изкуствени-

ят интелект няма как да замени човека като творец на художествени произведения.

Добромир Банев ни разкри, че подготвя и нова книга, която би трябвало да излезе през 2026 г.

След като отговори на всички въпроси на публиката, писателят търпеливо и с усмивка дълго раздаваше автографи. Въпреки умората от дългото пътуване той намери добра дума за всеки, който отиде да поговори с него или просто да му благодари за прекрасната вечер.

Гостите на събитието оцениха възможността да си закупят както книгите на Добромир Банев, така и други заглавия от издателство „Персей“.

Разговорите продължиха на чаша вино, а срещата с поета и неговия издател със сигурност беше едно от забележителните културни събития в Прага през вече отиващата си 2025 г.

Десислава Вилимовска

Добромир Банев е роден през 1969 г. в гр. Ловеч. Завършва средното си образование в родния си град, а след това учи право в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Работи като юрист в адвокатска кантора. Първата му книга „Еднакво различни“ е издадена през 2011 г. Съвместно с Маргарита Петкова издава книгите „Абсурдни времена“ (2013) и „Абсурдни времена 2“ (2014), както и стихосбирката „Зад огледалото“ (2016 г.).

По „Абсурдни времена“ възниква спектакъл с участието на Нона Йотова и Петър Антонов, който е поставен на сцената на театър „Сълза и смях“. През 2022 г. Пламен Тотев преиздава „Абсурдни времена“ в нецензурирана версия.

През 2014 г. излиза стихосбирката на Д. Банев „В понеделник ще е късно“ (второ допълнено издание през 2025 г.). През 2017 г. е издаден сборникът му с лирична проза „Аз съм в другото такси“. Следват стихосбирките „Любов до синьо“ (2019), „Обичай ме бавно“ (2020), „Всички дни ще се казват неделя“ (2023). Негови стихове са включени в множество антологии и сборници. Автор е и на много текстове на песни.

петно на ризата
няма почитване
сърдечната рана

Ти дойде при мен за консултация. Такива пациенти минават по 20 – 30 на ден. Прегледах те и назначих изследвания. И без тях се виждаше, че нещата не са добре, но с тях щяхме да разберем колко точно. Това минава по каса, това – не, ще трябва да си го платиш. Когато ги направиш, ела да ги погледна. Хайде, до скоро! Чао! И въртележката продължава.

Минават няколкостотин съдби. Краят на седмицата е. Уморен съм, като... няма такава дума. Питам се какво ми дава сили да продължавам, ами не взема да се махна от цялата тази лудница. Да, но ако се махна, някой ще умре, а би могъл да живее. Глупости! Нека бъде честен – ако не съм аз, ще бъде друг лекар. Никой не е незаемим. Тогава? Защо продължавам? Честно, не спирам просто защото е трудно преквалифицирането и имам някакъв относително стабилен доход. Е, сега се изкарах мекотело. Нека добавя – и защото обичам живота! И продължавам: цигара в 6:30 сутринта, някакво парче пица по обед, бутилка вечер. Смотана работа сме докторите! Лекуваме другите, а себе си не пазим!

Ти идваш. Станала си пепелява. Носиш изследванията. Преглеждам ги много внимателно. Намирам онова

Чудо

място. Времето се изкривява, автоматът в мен прещраква и аз включавам други енергийни нива, където имам нужната концентрация, защото става въпрос за живот и смърт. Повече за смърт. Ето – много ясно се вижда. Нейната коса те е докоснала точно тук. Оставила ти е послание. Имаш няколко седмици, може би месец-два. И аз съм пощальонът. Трябва да ти донеса това костеливо послание. Де да можеше да лекуваме всичко! Щяхме да излекуваме и себе си. Ставам, казвам ти да дойдеш утре и отивам да се напия. Гълтам една чаша, но не ми е сладко. Всичко в момента ми е черно и ми иде да се гръмна. Господи, защо съм толкова безпомощен? Господ ми отговаря със собствения ми глас да не му се бъркам в работата, а да гледам своята. Въздъхвам и отивам да свиря на китарата. Китарата е един от малкото инструменти, на които можеш да свириш легнал. После заспивам безпаметно, събуждам се и пак – цигара, бърснене, болница, пациенти... Идваш отново. Сядаш. Аз съм се окопитил. Поглеждам те. Имате тежко заболяване. То е трудно лечимо към днешна дата. Има експериментални лекарства. Ще Ви включа към една програма. Ти ме гледаш учудено и невярващо. Ох, как съм се нагледал на такива погледи! Другите обикновено тихо плачат и мълчат. Ти ме поглеждаш и казваш: „Летя за Америка. Ще гледам внучката там.“ Мисля си: „Абе жена, каква Америка, каква внучка?!?!“ Оправи си нещата, напиши завещание, виж си любимите приятели, направи нещо, дето цял живот си искала, и се приготи... да... .. умреш!“ Лошо ми е, топло ми е, студено ми е, нещо ме бодне в гръбначния стълб на място, което не се учи по анатомия. Ти спокойно ме поглеждаш и ми искаш адреса. Това пък за какво? Но това е като „последно желание“ и аз го изпълнявам. Пиша ти адреса и те пращам при сестрата да ти даде епикриза и указания.

Минаха месеци, цигари, бутилки, благодарни пациенти, плачещи пациенти, заплашващи пациенти, смърт, живот. Един ден получавам писмо. Това е събитие и пощенската кутия е във възторг. Писнало й е да получава само менюта, бързи кредити и търся

да закупя апартамент в района. Сядам и разглеждам плика. Това си ти! От умрял писмо. Отварям плика. Мозъкът ми е изградил стройна история. Написала си го, изляла си си душата, помолила си роднините да ми го пратят след... ти се сещаш.

Нищо подобно! Вътре има една снимка с дата от миналия месец. Такива паркинги има само в Щатите. На фона на някакъв чудовищен магазин с палми пред входа седите три поколения – ти – доволна и щастлива, дъщеря ти и нейната дъщеря в ръцете ти. Връщам снимката в плика, да не я намокря. И докторите плачат. Само в къщи. Само първите 40 години. Нося снимката в отделението. Намирам епикризата и изследванията ти. Славам ги в рамка заедно със снимката на гърба на вратата. И когато някой колега дойде и ми каже „на този май не му остава много“, му соча вратата. Той си мисли, че го гоня и е объркан. Не бе, виж това чудо там! Той гледа, чете, мига и не знае какво да каже. Колега, никога не изнемвай функциите на Господ! Той си знае работата. Ние сме само негови свещеници. Правим всичко над силите си, за да може хората да славят живота. А те ще живеят, колкото им е писано, а не колкото ние им кажем.

Ти продължаваш да ми пращаш снимки всяка година. Аз вече съм уседнал администратор и не лекувам пациенти. Лекувам докторите, като им показвам теб и 15-годишната ти внучка.

Петър Павлов

Петър Павлов работи в сферата на информационните технологии, но душата му е в поезията. Той пише японски тристишия – хайку и съвременна поезия, черпеща енергията си отвъд римите. Негови стихове са публикувани в списание Mani Propria и „Хайку свят“, а текстовете му са включени в рецитали и литературни четения. Автор е на стихосбирката „Камъчета в джоба“ (2013 г.), а в края на 2024 г. под логото на издателство „Рива“ излиза книгата му „ТИ“, от която ви представяме разказа „Чудо“.

Братя Прошек – на здраве и благодаря

Георги Прошек

120 години са много време – особено последните 120; време, в което Европа и светът се прекроиха няколко пъти, преживяхме нещастия и технологична революция... Колкото по-бързо се променя всичко, толкова по-слаба е човешката памет, която трудно помни какво е било и все по-лесно, сякаш дори услужливо, забравя. Затова е удивителна дирята, останала след братята Прошек – и как свързваме имената им с толкова много неща и днес. Дори 120 години след смъртта им...

Институции отбелязаха годишнината

Чешкото посолство в София застана зад честване, което се проведе на най-подходящото място – в Чехословашкия народен дом на българската столица; той пък от своя страна отбеляза своето столетие... Към събитието се присъедини и Посолството на Словакия, та да получат братята нужното уважение. А то наистина прекрачва рамките на историческата епоха, в която са живели. Пионери и добри специалисти в строителните и инженерни дейности, те носят на страната ни така необходимия европейски дух в епоха, която е ключова за нашата родина. Днес спокойно може да използваме за тях и думичката *визионери* – използвайки езика на XXI век, но тогава, пристигайки в земите ни преди около столетие и половина, сякаш просто са се наслажда

Богдан Прошек

давали на възможностите, които дава епохата.

Много неща носят у нас за първи път

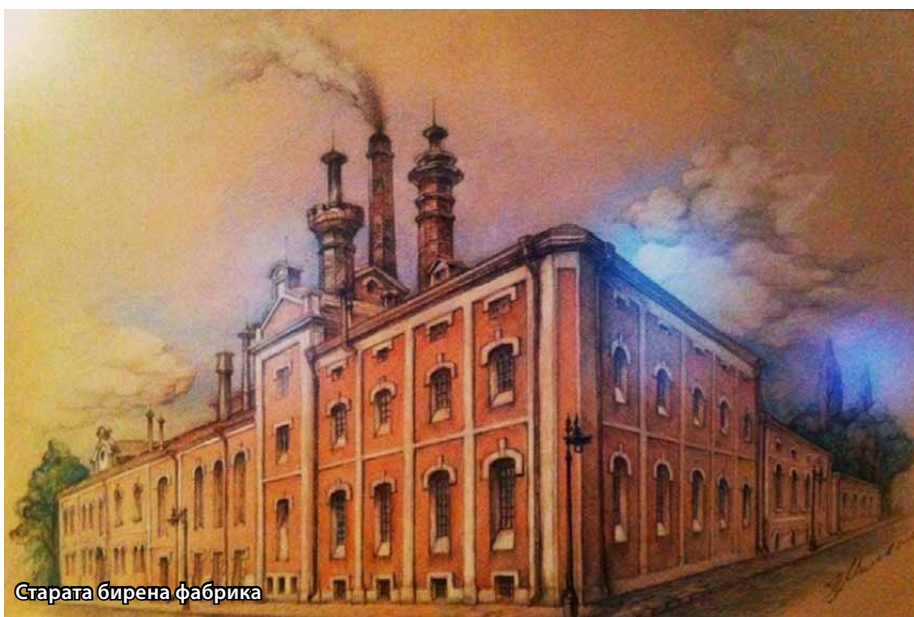
В България идват в сложна за собствения им народ ситуация, когато – макар и по-различно от тези на българите, свободите на чехите са крайно ограничени, а перспективите пред младите хора са повече от мъгляви. И все пак тогава Прага е за нашите, българските студенти почти мечта и среща със свободния свят. Обратно, за млади хора като Иржи Прошек борещата се за свободата си България изглежда романтично и предизвикателно едновременно.

Фактът, че докато учи в Прага, по-големият син на Прошекови среща много българи, сякаш предопределя съдбата му. Затова едва дочакал да довърши образованието си през 1869 г. и да прикачи към името си официално титлата инженер, той поема към България. Около десетилетие по-късно към него се присъединява и брат му Теодор, който също има техническо образование.

Ангелска ръка в Освобождението

Годишите преди 1878 г. всъщност са сред най-интригуващите в живота на Иржи Прошек. Сякаш предопределен от съдбата, той се оказва на едни от ключовите места, които водят отечеството ни към свобода – и общува с най-значимите българи от онова време. Още в Прага се е запознал с наши възрожденци и революционери като Иван Драсов и Петър Берковски. Назначен на служба в компанията на барон Фон Хирш, младият човек не си губи времето... В село Алмалии, където е работното му място, създава Славянски таен революционен комитет, в който членуват българи, чехи и поляци. Скоро се запознава и с Васил Левски.

Прошек идва у нас не само с техническите си умения, та да помогне да бъде изградена линията Одрин – Саранбей, но и като истински просветител. Той започва реформа в

Старата бирена фабрика

Паметникът на мястото на фабриката – почит към братята

училището в Алмалии – след 1906 г. селото е познато вече като Ябълково. Заедно с приятелите си основават и местното читалище, чрез което искат да ограмотят местните и да посеят в съзнанието им идеята за свобода на славянските народи.

Инженерите по линията създават тайна мрежа

Славянската им принадлежност помага да общуват и да имат общи цели – добре организирани са дори да спасят Апостола на свободата, след като е арестуван. Тогава е съставен план за отвлечане на Левски, ако той бъде транспортиран в Цариград. За жалост, това не се случва и планът никога не бива реализиран.

Прошек обаче е на мястото си и по време на най-решителните бойни действия през Освободителната война. По време на най-тежките боеве – на Шипка, Иржи Прошек измисля коварен план как да спре войската на поробителя. Решаваща помощ му оказва д-р Надхерни – друг чех, който пък е щабен лекар при турците. Той информира надлежно Прошек за позициите на турската армия и действията, които предприема тя. Тогава „българският чех“ организира саботаж, който е достоен за бляскава филмова продукция – заедно с приятели демонтират близо 200 м железопътна линия, положена между другото от самите тях преди това, и така блокират движението на турската армия. Самите релси са изхвърлени в Марица.

Продължението също е спиращо дъха. Прошек е арестуван за своето дело и дори е осъден на смърт, но успява да избяга, преоблечен като селянин. Спасява се при войските на ген. Скобелев, който е наясно какво е сторил чехът. Ненапразно по-късно цар Александър II присъжда на Прошек руския орден, носещ името на Александър Невски, и дори златна сабя, която му предава самият генерал.

Приносът на Прошек дълго е недооценен

На практика обаче за него е добре да се сещаме всеки път, щом почитаме нашите опълченци на Шипка – и изобщо Освобождението ни. Това на практика е един от моментите, в които военните действия търпят най-голям поврат. А това, че Прошек влага сърце и душа в идеята за българската свобода, доказва фактът, че именно той повдига след Освобождението и идеята за паметник в чест на Васил Левски. Пари обаче няма и Прошек действа по чешки образец, решавайки, че българите ще са достатъчно охотни, та да заделят от залъка си. Проектът прави друг чех – Вацлав Антонин Коларж. Средствата обаче не стигат доникъде и паметникът, който добре познаваме и днес, се ражда едва през 1895 г.

Братя Прошек във вихъра на промяната

След Освобождението у нас пристига Теодор и двамата Прошекови

вече са заедно – в един момент Иржи и Теодор дори сменят имената си и това е нещо като тяхна съкровена клетва, че животите им оттук нататък ще са свързани завинаги с България. Пак те двамата бързо се превръщат в едни от най-смелите предприемачи на младата ни държава.

Работят едновременно в обществен и личен план – помагат например да се роди градоустройствен план на София, който в основата си е запазен до днес, колкото и язви да са нанесли последващи режими и времена по него.

Иначе Прошекови построяват тухларна, печатница, пивоварна, пристанище... Може да се каже, че преобразяват индустрията ни. Едва ли им е било леко, като се има предвид колко рано е прекъснат животът им – Георги си отива на 57, а Богдан е дори с десетилетие по-млад...

Сега може да ги почетете с хубава бира в ръка – и да се присъедините към компанията им на тяхната маса там, където навремето се издигаше и софийската пивоварна, построена точно от Прошекови. Паметникът на проф. Георги Чапкънов е силно чешки по характер, защото избягва така характерната за нас монументалност и оставя човечността да говори.

Още има неразказани истории за братята

Дори сега, 120 години след смъртта им, има много бели петна, за които на практика е трудно вече да се открие информация. Над някои от тях

Честването в Чехословашкият народен дом в София

разсъждава и документалният филм „Поучителната история за живота на братя Прошек“ от 2014 г. Продукцията, режисирана от Любомир Халачев, ни връща на интересни места, свързани със самите Прошекови, а и ни среща с наследниците им – вижте го, разпространява се безплатно в интернет!

Най-известна, разбира се, е онази глава от живота им, свързана с пивоварната – нещо изключително ново за млада България от края на по-миналия век. Предприятието отваря врати през 1884 г. По това време Георги Прошек се занимава с мрамор и тухли, та не е ясно кое е променило в онзи момент бизнес плановите му, както бихме казали днес.

Пивоварната на Прошекови е революционна

Тя не само предлага коренно нова и непозната за повечето българи напитка, но и сама по себе си е техническо чудо. Превръща се в първата сграда със собствен генератор и ток, като има сведения, че когато в близкия дворец се празнувало, точно Прошекови осигурявали електричество, за да е балът бляскав и по европейски.

По това време големият Прошек съсредоточава усилията си върху производството на бира, докато малкият работи повече за печатницата, която създават пак двамата. С общи усилия построяват Орлов мост и Лъвов мост – още два символа на София, които слава богу, за разлика от пивоварната, не сме унищожили...

Всъщност тук вече може да запоздзем братята, че мислят и в свой

интерес – точно Орлов мост спомага за движението в този край на София, като в непосредствена близост до новото съоръжение е пивоварната... Самите те пък живеят в една от най-бляскавите къщи в София на ул. „Московска“. Само да можеха да видят бившите им съграждани от чешкия Бероун докде са я докарали в живота двете момчета на иначе скромното семейство с баща обушар и майка – пианистка...

Богдан построява и католическата църква

Тя идва като резултат от лично обещание и може да се каже, клетва... Докато е на Божи гроб, той се моли за мъжка рожба и се кълне, че ще построи храм, ако такова щастие се случи в живота му. Случва се... и така се ражда църквата „Св. Франциск“, която също пазим – на ул. „Асен Златаров“ 7 в българската столица.

Приказките от XX век трудно имат щастлив край

Такава е и тази – докато работят активно по варненското пристанище, братята се сблъскват с какви ли не трудности и стихии. Част от тях природни, а други – чиновнически. Трудно е да се каже кое е било по-мъчно за преодоляване. Факт е обаче, че по време на строежа свлачище унищожава постигнатото и Георги Прошек не издържа – сърцето му се пръска. А само месец по-късно, сломен от случилото се, и Богдан тръгва на път, от който никога не се връща... Годината е 1905.

Заличаването на постигнатото обикновено е по-лесно от самото

му изграждане, но точно тук сякаш братята Прошек се надсмиват над неминуемите си зложелатели... Макар че търговските дружества лека-полека са докарани до банкрут, а ценните книжа – превърнати в обикновени хартийки; пък и имотите им – национализирани, България и днес разполага с „живо“ наследство от Прошекови. Снимките са избелели, документите са унищожени, очевидците един по един са се преселили в по-добрия свят. Но за силата на волята на Георги и Богдан говорят толкова много неща... Дори глупаво унищожената сграда на пивоварната не може да сломи спомена за чешките братя от Бероун, които станали българи – при това какви...

Дългът към тях обаче остава недоизкупен

Добре, че „своите“ ги помнят – като в случая с това честване на 120-годишнината от смъртта им... „Имена, които трябва да изговаряме с уважение“, лаконично и точно ги описва сегашният посланик на Чешката република в България Мирослав Томан. Макар че е явно и друго – навремето, преди вече сигурно век и половина, твърде вероятно Георги и Богдан са искали да сбъднат у нас своята собствена мечта за Чехия. И сега, като теглим чертата под всичко, излиза, че са се справили чудесно. Само едно им е убягнало в началото... Че България ще се превърне в тяхна родина.

Красимир Проданов

Снимка: Деница Проданова

Чешко-българската театрална взаимност

Чешко-българската театрална взаимност не може да бъде определена и възприемана като програмен културен инструмент. Тя е обусловена преди всичко от изявите на творческите личности на двата народа. Те са основният двигател на чешко-българските театрални взаимоотношения. Значителна е и ролята на личните приятелства между чешките и българските творци и то във всички етапи на театралната култура на чехи и българи.

Мария Горанова

„Златна Прага“ – център на славянската култура през XIX век

По време на Възраждането през XIX век и двата народа приемат за свои свободолюбивите идеи на Френската революция, на естествените права на човека и нациите, както и идеята за славянството. Но Освобождението на България заварва чехи и българи на различни нива в културното им развитие – както духовно, така и материално. След пет века османско владичество самостоятелното възстановяване на българското общество е изключително трудно. Тогава водачите на българското културно възрождение и будителите на националното съзнание като Васил Априлов, д-р Петър Берон, Георги Сава Раковски, Любен Каравелов, Марин Дринов, Константин Величков и др. се обръщат за помощ към чешки слависти и просветители и благодарение на тази решаваща стъпка много българи през XIX век получават образование в чешки училища. Възниква и се утвърждава „месианският“ символ на „Златна Прага“ като център на славянската култура. Чешко-българските взаимоотношения през този период са белязани от „славянски ентузиазъм“.

Екатерина Горанова

От средата на XIX век в Прага се образуват и много българи. Две от тях, сестрите Екатерина и Мария Горанови, са възпитанички на Пращкото висше девическо училище. Благодарение на своята интелигентност и обаяние, а и под влияние на симпатиите на чешките прогресивни среди към освободителните борби на България, и двете българки стават част от приятелското – и тук трябва да се подчертае – много влиятелно чешко обкръжение, към което принадлежат Витезслав Халек, братя Челаковски, Ян Неруда, Карел Пуркине, Войта Напръстек и др. Любопитно е да се знае, че Екатерина е единствената чужденка, на която е поверено да събира и съхранява обществената сбирка от средства за строежа на Пращкия национален театър. Тя насърчава и своите чешки съученички, като например Зденка Хавличкова, да участват в това народно начинание.

Чехът Йозеф Майснер поставя първото българско театрално представление

Около 1850 г. в България пристига под псевдонима Миланович чешкият политически емигрант Йозеф Майснер – активен участник в революционните борби на пражките барикади

през 1848 г. и близък приятел на чешкия писател Йосиф Вацлав Фрич. Той се установява в Шумен, работи като учител и има огромни заслуги за разцвета на театралния живот. По негова инициатива и под негова режисура през 1856 г. в Шумен се поставя вероятно първото българско театрално представление – „Михаил“ („Михал“) на Сава Доброплодни.

Влиянието на чешката култура след Освобождението

Влиянието на чешката култура – в науката, музиката, театъра и литературата – се проявява още по-силно в България през 80-те години на XIX век, когато младата българска интелигенция се завръща в освободената родина, а чешките просветители и творци се включват в обществения живот на България.

През 1890 г. в София се основава драматично-оперна трупа, в която половината от шестимата нейни членове са чехи, а другата половина – български възпитаници на Певческата школа на Франтишек Пивода в Прага, като например Драгомир Казаков и Ангел Букурещлиев.

Сред чешките драматурзи, чиито творби пробиват на българската сцена, са Ян Неруда с „Продадена

Драгомир Казаков - оперен певец (баритон), драматичен артист и режисьор, е пражки възпитаник

Йозеф Шмаха

любов", Ярослав Врхлицки с „Нощ в Карлщейн“, Йосиф Шолба с „Морската русалка“, Йосиф Квапил с „Облаци“, Франтишек Лангер с „Периферия“ и „Гранд хотел Невада“, Карел Чапек със „Случаят Макропулос“.

Една от най-старите български трагедии – „Иванко, убиецът на цар Асен“ от Васил Друмев, е поставена през 80-те години на XIX век в Пражкия временен театър в адаптацията на Йосиф Вацлав Фрич под заглавието „Падането на Асен“.

Йозеф Шмаха е първият директор на Народния театър

Сред най-важните фигури в театралния живот на България след Освобождението е Йозеф Шмаха – чешки актьор и режисьор, драматург, театрален директор и педагог. През 1905 г. той заминава за София, където участва в организирането на Българския национален театър, като през 1906 – 1909 г. е негов първи директор. Като актьор пресъздава редица разнородни роли, включително оперни – като Плутон в Офенбаховата оперета „Орфей в ада“, Войнар във „Войнарка“ на Алоис Ирасек, крал Лир в едноименната пиеса на Уилям Шекспир, Яго в „Отело“, Хуан в „Селянин с господар“ на Лопе де Вега. В София той основава и театрално училище. Дъщеря му Йозефина Шмаха-Огнянова е популярна оперетна звезда на сцената на Софийския свободен театър, особено любима в ролята на Силва в „Царицата на чардаша“ на Имре Калман.

Йосиф Шмаха напуска Прага след конфликти с новото театрално ръководство, но и в София не му е лесно. Част от актьорите се противопоставят

на строгата дисциплина, която той въвежда в театъра. Но точно с тази своя строгост, с отличителната си актьорска игра и внимателна режисьорска работа той полага основите на професионализма в театралния живот на България.

Българският славей Христина Морфова

Възпитаничка на известната музикална школа на Франтишек Пивода в Прага е и оперната певица Христина Морфова. Наричана е от мнозина „българският славей“. С певческия си талант тя се утвърждава като примадона на Националния театър в Прага. Христина Морфова става солистка на операта в Бърно, където дебютира в ролята на Марженка в „Продадена невеста“ от Бедржих Сметана. „Бяхте зашеметяваща, госпожице – пише ѝ в писмо диригентът Рудолф Павлата веднага след представлението. – Видял съм много Марженки, но честна дума, за първи път я видях наистина да блести. Вие сте чародейка, дошла Бог знае откъде, за да ни покори завинаги.“ Морфова е първата, която настоява за поставянето на „Продадена невеста“ в София и изобщо в България.

През 1917 г. ръководството на Националния театър в Прага започва нова постановка на „Либуше“ от Бедржих

Христина Морфова в ролята на Марженка от „Продадена невеста“ на Б. Сметана

Сметана. Когато главната роля е поверена на Морфова, за много любители на операта това е шок. Възникват съмнения дали „чужденката“ ще се справи с тази „чешка“ роля. Самият Карел Хофмайстер, възхищаващ се от Морфова, ѝ пише: „За нас Либуше означава Прага, Чехия, тя е всичко за нас... Повярвайте ми, ако приемете ролята на Либуше, поемате в ръцете си и своя бъдещ жребий“.

И този път Христина Морфова не разочарова публиката си. Когато от сцената прозвучава: „Моят скъп чешки народ няма да загине! Той ще преодолее всички бури!“, цялата публика, в екстаз, започва да пее химна „Къде е моят дом“. „От сцената и аз започнах да пея химна – спомня си по-късно Морфова. – Но каква беше изненадата ми, когато излязох на улицата! Публиката ме чакаше. Млади ентусиасти ме обградиха, придружиха ме чак до дома ми и пееха по пътя...“

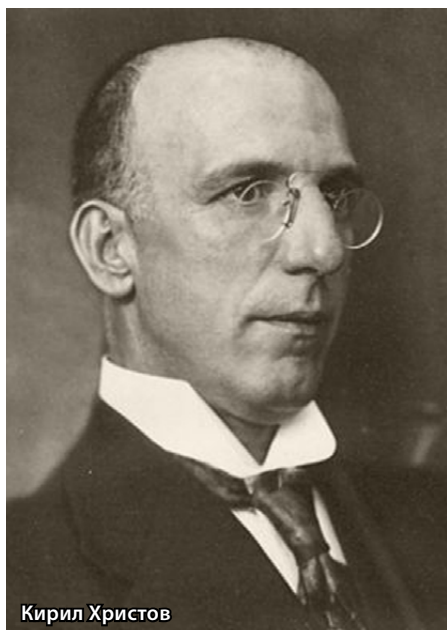
Музикалният критик от „Народни листи“ д-р Антонин Шилхан пише: „Когато тя извиси своя велик и пленителен глас в пророчеството на Либуше, за първи път осъзнах, че Христина Морфова освен художественото си призвание има и друго, тайнствено, което я е довело при нас. От този момент тя беше вече и наша...“

Христина Морфова изнася общо 205 оперни изпълнения на сцените на Националния и Ставовския театър в Прага. Създава 12 роли, от които 4 от чешкия и 8 от световния репертоар.

Чешко-българските театрални взаимоотношения между двете световни войни

След Първата световна война, в очите на значителна част от чешката общественост, българите са „славянски предатели“. Краят на войната означава за победена България крах на националните идеали, а за Чехословакия – изпълнена национална мечта. Две различни политически платформи, две различни национални чувства.

Въпреки това някои български творци, живеещи дълго в Чехия – като поетът Кирил Христов например, успяват с помощта на чешки приятели да впечатлят и вдъхновят с творбите си. Кирил Христов, очарован от Прага, публикува стихосбирката си „Симфония на Прага“, с която спечелва ува-

Кирил Христов

жението и приятелството на чешката общественост.

През 1932 г. неговата пиеса „Ръченица“ е тържествено представена в залата на „Умнелецка беседа“ в цикъла пиеси от славянски автори. Други постановки в този цикъл са „Големанов“, „Вражалец“ и „Новото пристанище“ от сатиричния драматург Ст. Л. Костов, както и „Под чехъл“ от Стефан Савов.

Между двете световни войни в България се ползва с голяма популярност драматургията на Карел Чапек. Пиесата „R.U.R.“ се играе още през 1924 г. (преведена от руски). През 1927 г. българският драматург Ст. Л. Костов, за съжаление, не успява да включи „Случаят Макропулос“ в репертоара на Народния театър в София. Но шестдесет години по-късно тази пиеса е поставена с голям успех от водещия български режисьор Леон Даниел.

Включването на пиесата „Майка“ в репертоара на българските театри в началото на 1939 г. е израз на симпатията и почитта на българите към чешкия народ и към писателя Карел Чапек. Само два дни след нацистката окупация на Чехия и Моравия „Майка“ е свалена от сцената на Пловдивския театър.

Чешко-българските театрални връзки по времето на социализма

Един от най-сложните периоди в чешко-българските театрални

взаимоотношения е по времето на социализма. Всички творци, в една или друга степен, носят тежестта на задължителния избор на пиеси, сложните одобрителни процеси от партийните ръководства на театрите и различните забрани.

Въвежда се практиката на т.нар. „побратимени театри“ между градове от България и Чехословакия: Бърно и Пловдив, Чешки Будейовице и Бургас и др. Театрите си разменят опит, режисьори, пиеси... Трупите имат възможност да опознаят и прилагат различни подходи в работата с текста и сценографията. В Чехия по това време работят значими български режисьори като Вили Цанков, Леон Даниел, Боян Дановски, Асен Шопов и др. Но в условията на цензура и партийни абсурди често реализациите на тези общи проекти се провалят.

Един от неосъществените общи театрални проекти е мюзикълът „Зигзаг“ от 1968 г. През май в Прага пристигат режисьорът Вили Цанков, поетът и драматург Георги Марков, поетът и драматург Стефан Цанев. Към тях се присъединява Ангел Михайлов, надарен музикант, виртуозен пианист и импровизатор, който е завършил Пражката консерватория и който по това време вече пътува по света с трупата на „Латерна магика“. От чешка страна в творческия екип се включва и текстописецът на песни Едуард Кречмар. За премиерата е уговорена сцената на Карлинския театър и всичко изглежда доста обнадеждаващо. Но след инвазията на войските на Варшавския договор в Чехословакия на 21 август 1968 г. ситуацията коренно се променя и

„убива“ тази прекрасна театрална инициатива.

Подобна съдба сполетява и драматичния текст на Георги Марков „Да се провреш под дъгата“. Театралният драматург и критик Милош Войта превежда пиесата за Виноhradския театър по молба на директора и режисьор Франтишек Павличек, който по това време е временен драматург в театъра. Георги Марков, известен с откритото си антисоциалистическо журналистическо творчество, е убит от тайните служби в Лондон през септември 1978 г.

Периоди на реализация на българската драматургия в Чехия:

От 1948 до 1968 г. в чешките театри са поставени 12 български пиеси в 23 инсценировки. От 1968 до 1972 г. не е поставена нито една българска пиеса. От 1972 до 1977 г. са реализирани 21 пиеси, които имат общо 25 постановки.

Дни на българския театър

През 1977 г., по силата на споразумение за културно сътрудничество, в Чехословакия се провеждат Дни на българския театър. По това време прозаикът и драматург Йордан Радичков е сред най-превежданите и най-играните български писатели в Чехия. Повечето преводи на неговите творби на чешки са дело на преводачката Хана Райнерова. Чешката публика познава творчеството на Йордан Радичков още от 1974 г., когато режисьорката Лида Енгелова поставя комедията му „Януари“ на сцената на Пилзенския театър. Особено успешна е постановката на

Йордан Радичков, „Опит за летене“, постановка на Divadlo v Dlouhé в Прага

Христо Бойчев, „Оркестър „Титаник“, Divadlo Bez zábradlí, реж. Йозеф Цилер, 2007 г.

„Опит за летене“ в Чешки Будейовице през 1981 г.

Неговите пиеси: „Суматоха“, „Опит за летене“, „Кошници“, „Ние, врачешката“, „Лазарица“ се поставят през 70-те и 80-те години на миналия век на водещи сцени в Прага, Бърно, Либерец, Пилзен, Чешки Будейовице и Оломоуц.

Пиесите на Христо Бойчев на пражка сцена

След промяната на режима през 1989 г. българската драматургия, с малки изключения, почти липсва на чешките сцени. Христо Бойчев е един от престижните български автори, които спечелват убедително чешката публика. Неговата първа международно успешна пиеса „Полковникът птица“ има чешка премиера през 1998 г. в театър „На Забрадли“ (реж. Петър Лебъл). Но следващият му текст – „Оркестър Титаник“ (1999), е поставен едва през 2007 г. от театър „Без Забрадли“. Това е и дебютът на известния словашки сценограф Йозеф Цилер като режисьор.

Авторът смесва реалност, илюзия и абсурд. Пиесата е черна комедия с философски подтекст, която в драматургичната програма на театъра звучи значително по-авангардно.

Сюжетът разказва за четирима бездомници, които имат роля в собствената си съдба. Техният отказ от борба е израз на леност и удобство. На изоставена гара те чакат влак, който никога няма да спре, планират обир, който никога няма да се случи. От влака неочаквано слиза илюзионистът и магьосник Хари, който поема контрола над съдбите им – но накъде

всъщност ги води?

Преводът е дело на опитния драматург Стоян Чернодрински, който дълги години превежда български театрални текстове, той е преводач и на пиесите на Станислав Стратиев.

Пиесите на Стефан Цанев в Чехия

Важно място в съвременната българска и световна драматургия заема драматургът, поет и писател Стефан Цанев. В Чехия неговата пиеса „Последната нощ на Сократ“ е реализирана през 90-те години, но за съжаление само в радиотеатъра на Чешкото радио.

Моят скромнен принос към чешко-българските театрални взаимоотношения е преводът и режисурата на пиесата на Стефан Цанев „Другата смърт на Жана д'Арк“. Премиерата бе осъществена на сцената на „Театър Горни Почернице“ през 2013 г. с

участието на изключителните чешки актьори Вилма Цибулкова, Ладислав Мърквичка, Станислав Лехки.

Жанет (Вилма Цибулкова), скитаща актриса и бунтарка, е изправена пред избор: „Да пълзиш и да живееш, или да не пълзиш и да умреш“.

В своето духовно прераждане тя става „Жана“ и творец на собствената си съдба. Богът (Ладислав Мърквичка) и Палачът (Станислав Лехки), които я подкрепят в тази трансформация, също са нестандартни: Богът се превръща в зъл и циничен старец, който презира хората и света, а палачът е човеколюбив и дори алтруистичен в изпълнението на своята жестока задача.

Съвременният и парадоксален поглед към вече митологизираната смърт на героинята ни отвежда до мисълта, че зад всеки героизъм стои едно зряло решение. В днешния свят на технологичен напредък човекът подценява своята сила и творчески потенциал. Чувства се уязвим, манипулиран и самотен. Но има шанс, защото всеки носи в себе си „своята Жана д'Арк“.

Постановката беше представена 50 пъти на театралните сцени в Чехия, Словакия и България.

Надявам се, че е време отново да се превеждат и поставят нови текстове на чешки и български автори, за да продължим добрата традиция на културен обмен между нашите две страни.

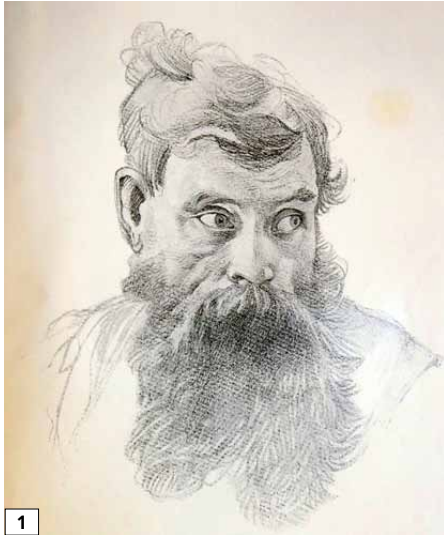
Светлана Лазарова

Стефан Цанев „Другата смърт на Жана д'Арк“, реж. Светлана Лазарова, 2013 г.

Художникът поклонник Ян Воход (по повод на изложбата на негови картини в гр. Либерец)

На 18 октомври 2025 г. в „Галерия Лазне“ в град Либерец беше открита изложба, посветена на чешкия художник Ян Воход. Тя ще продължи до средата на февруари 2026 г., като на 15 януари 2026 г. ще бъде представен и каталогът „Jan Vochoč. Poutník životem malíře“ (Suchomelová – Černý 2025).

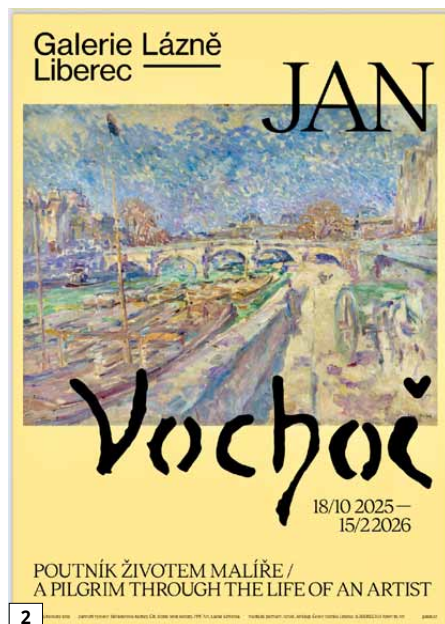
1

Художникът Ян Воход (*8 май 1865 – †20 март 1920) не се числи към нашумелите и често споменавани имена в историята на чешката художествена традиция, но е една от фигурите с трайно присъствие в културната история не само на Чехия, а погледнато в по-широк мащаб – и на европейската и балканска културна и художествена традиция. Неговото творчество безспорно има право и основание да заеме отново подобаващо и значимо място. Повод за това е протичащата из-

ложба в „Галерия Лазне“ на гр. Либерец, както и съпровождащият подробен каталог и бележки на авторския колектив, очертал в детайли наследството на художника. Кураторката на изложбата Марцела Сухомелова заедно с нейните сътрудници и съмишленици, както и подробната студия на Марцел Черни позволяват да се придобие изчерпателна представа за неизвестни или малко познати факти от нелеката житейска и творческа биография на твореца.

Ян Воход се ражда в семейството на ковача Йозеф Воход и Анна Сръшнова

в Хръдлоржези (днес квартал на Прага) и първоначално се посвещава на ковашкия занаят, като също така изработва и скици за накити от злато. Близките му забелязват сръчността, с която той рисува, и го записват в Пражката художествена академия. Там той пребивава само три семестъра (1882 – 1884), след което заминава за недалечния Мюнхен (1884 – 1894), където има шанса да бъде сред учениците на Николаос Гизис (1842 – 1901). Отначало е копист, а след това получава и стипендия, която му позволява да продължи следването си. От този период не са

Galerie Lázně
Liberec

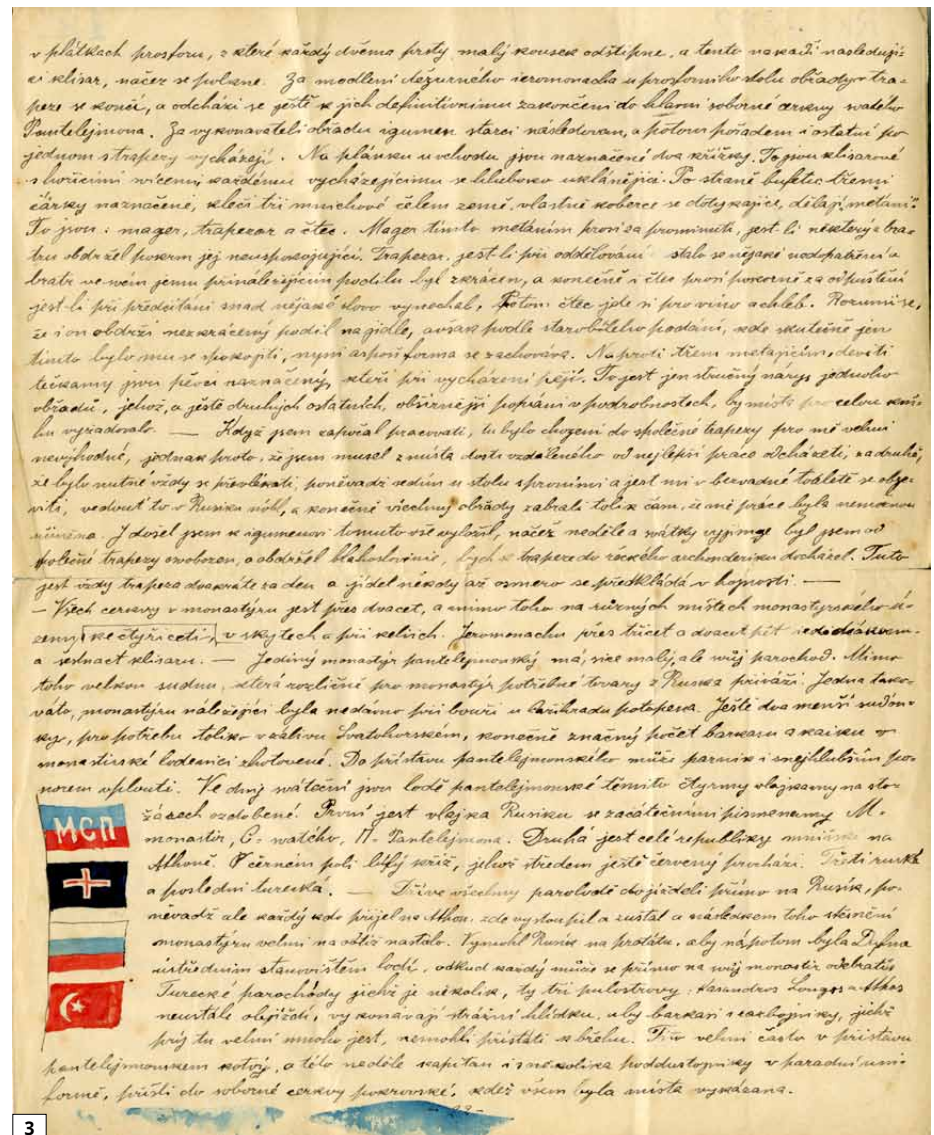
JAN

Vochoč

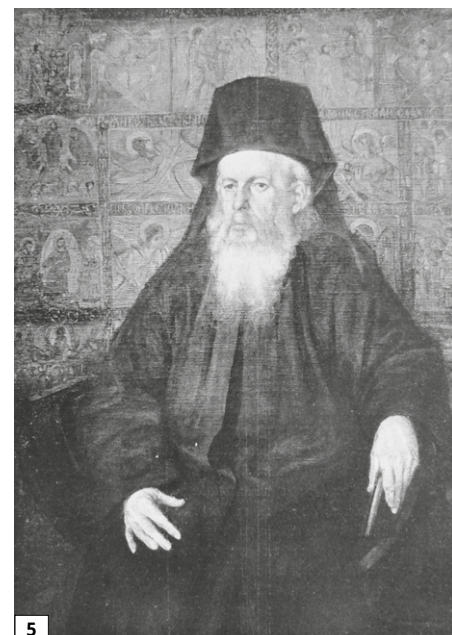
18/10 2025 –
15/2 2026

POUTNÍK ŽIVOTEM MALÍŘE /
A PILGRIM THROUGH THE LIFE OF AN ARTIST

2

3

запазени много негови творби, освен две маслени картини – „Млад теолог“ и „Усърдно следване“, с които младият Ян Вохоч участва на изложба в Прага. Авторитетната мюнхенска школа помни от това време имената на Йозеф Шусер (1864 – 1941) – портретист и илюстратор, ученик на Войтех Хинаис (1854 – 1925), и Йохан Каспар Хертерих (1843 – 1905), който по-късно става и директор на Академията за приложни изкуства в Прага.

След като се връща в града на стоте кули, Вохоч участва в още две изложби – като на втората се представя с картините си „При река Ботич“, „Ханспаулка“ и „Карлов Тин“. По това време, между годините 1897 – 1898, пренаситената от художници със сходен маниер и радикализирана пражка общност се ползва преди всичко от дворцовите художници братята Карел и Адолф Либшер.

От друга страна, се организират няколко художествени групи, към които интровертният и своенравен художник Вохоч никак не се вписва. Още повече, че вероятно под влиянието и на своя учител от Мюнхен, той отправя взор към други, неизследвани хоризонти, а такива са несъмнено едва пробудилите се и поемащи нови пътища Балкани. Привлечен от желанието за промяна, двадесет и две годишният Вохоч предприема пътуване до Балканския полуостров, като преди това си е уговорил среща с добре познатия Славибор Бройер (1837 – 1912), който публикува в „Освета“ свои материали за Атон и е известен под монашеското си име Сава

Хилендарски.

Така през 1898 г. Ян Вохоч предприема пътуване до Балканите. Набелязаният маршрут включва София, Витошките водопади, Пловдив и околните села, както и Цариград. Неговата крайна цел е Атон, където възнамерява да остане по-дълго от няколко седмици и затова решава да приеме и монашеско расо, което ще му позволи по-дълъг престой и обиколка на целия полуостров и из тамошните манастири. Вохоч получава подкрепа и помощ в София от Вацлав Коларж (1841 – 1901) – чешки архитект, допринесъл много за градския облик на българската столица. Съдейства му и математикът Франтишек Витезслав Сплитек (1855 – 1943), а в Пловдив отсяда при диригента Антонин Тайнер (1866 – 1946). Обикаля и рисува в

околните Садово, Поповица, Бачковски манастир и Асеновград. Художническата му възхита от красотите на девствената природа е примесена с почуда, тъй като местните хора не се впечатляват от рисуването и нямат желание да притежават картини – това той споделя в лична кореспонденция.

По-нататъшното му пътешествие ще продължи до Атонската обител на полуостров Халкидики, известен с това, че там е забранен достъпът на жени. От общо двадесетте останали през времето православни манастира там, три са славянски. Вохоч посещава българския Зографски манастир, руския „Св. Пантелеймон“ и сръбския Хилендарски манастир. Приет с хладната обредност на монасите, той полага усилия да не бъде възприет като едва ли не „папски

еретик“, както сам пише. Посрещнат след 36 часа плуване с лодка до „Св. Пантелеймон“, той описва с възхита бурната, раздвижена от ветрове и светлини природа в навечерието на Великден, трепетно разказва за Хилендарската обител с облените от сиво-синя светлина маслинови гори и необичайните кипарисови силуети в спускащия се здрач.

Техниката и маниерът на рисуване на Ян Вохоч се ръководят от виждането му за светлината. Той се подчинява на обредността в монашеските редове, но след това бърза по склоновете на планините около манастирите, освободен от расото, въоръжен със своя статив, за да улови състоянията на природата и нейнитеменящи се отражения върху платно и скици.

Описанията му за тази нова и колоритна действителност включват, не без хумор и досада, ежедневни преमेждия, описания за нравите на монасите, за климата, за вечната му борба с насекомите, за невинаги обилната или точно обратно – щедра трапеза по време на неговите престои. Той обаче е възхитен от природата, която рисува, като същевременно прави и някои скици и портрети на духовни лица. Платната му отразяват незаменимия колорит на българските места и на Цариград, които рисува по време на пътешествията си. Подробно описва и посещението си в желязната църква „Св. Стефан“ в града.

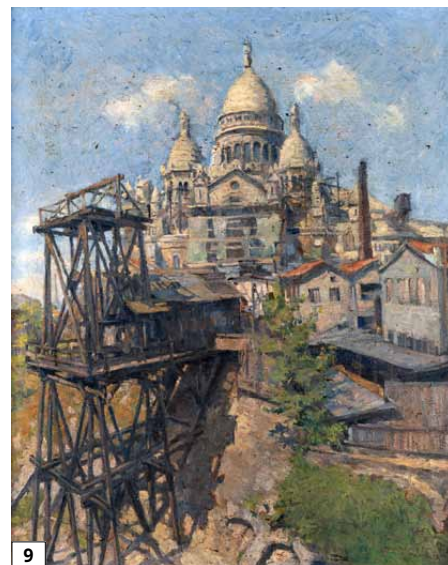
Всички картини и скици Ян Вохоч успява да представи след завръщането си на изложба, състояла се в Народния дом на Винохрани (днес част от Прага). Част от спомените и сказките му са публикувани в „Златна Прага“, популярно издание с редактор Ярослав Квапил и главен художник Виктор Олива. Вохоч разказва с вълнение за всеотдайността към служенето на Сава Хилендарски, който е също нарисувана от художника. Този монах е отказвал много пъти предлаганите титли и църковни санове, избрал да бъде в помощ на останалите монаси.

Ян Вохоч описва и трагичната съдба на Садово и неговите обитатели, като представя множество скици и етнографски бележки от обиколките си из България, дори мисли да ги издаде в отделна книга, но не успява по финансови причини, а и трябва да се погрижи за подкопаното си здраве по време на пътуванията до Балканите.

Малко след началото на двадесети век Ян Вохоч, следвайки интуитивните си подтици, предприема по покана на своя знаменит приятел и съмишленик Алфонс Муха (1860 – 1939) пътуване до Париж, с намерение да се установи там за известно време. На 30 септември 1905 г. се венчава с Магдалена Козакова (1875 – 1947), като свидетел на венчавката му е Алфонс Муха, който е основен помощник и посредник в неговите художнически и лични дела.

Муха му помага дори с легло, каквото

младото семейство още няма, а токущо е преживял операция на бъбреците. Париж по това време естествено е Меката за всички художници. От същия период е запазено и писмо на Вохоч, в което той описва първото си посещение в обширното ателие на Муха, намиращо се на ул. „Рю дьо Вал-дьо-Грас“. Утвърденият вече Муха му отстъпва и някои свои поръчки, както и съдейства на Вохоч в адаптацията му към условията за творчество в Париж. По-късно и самият Ян Вохоч има ателие „Кошера“ с прекрасна гледка към забележителните Монмартър и Айфеловата кула. Междувременно получава поръчки и също разчита отново на вече прочутия Муха за намиране на такива. Рисува усилено, въпреки че все още материално и здравословно не се чувства добре, а след появата на сина му Мартин Ян (1910 – 1967) периодично пътува и до

Чехия, където е и неговата съпруга Магдалена.

За отбелязване е фактът, че Ян Вохоч внася в чешкото изобразително изкуство поантилизма, по маниера на известната френска школа. Благодарение на тази техника рисува малко по-късно знаменитите си малострански пейзажи. Това не е случайно, защото неговото последно ателие в Прага се намира на Мала Страна и той е щастлив да вижда цялата Мала Страна от кулата на храма „Св. Микулаш“, където се намира самото ателие. По-късно това място е било давано под наем, а в периода 1964 – 1989 г. са го ползвали и специалните служби.

През 1916 – 1919 г. Вохоч работи и в замъка на граф Хотек във Велтруси

(близо до Кралупи на Вълтава) и мечтае отново да посети Атон, дори започва да урежда необходимите документи с помощта на графа и меценат Чарлз Крейн. По жестока ирония на съдбата те вече са готови в деня на неговата смърт.

Ян Вохоч има няколко посмъртни

изложби, като най-голямата от тях е точно в рисуваната и обичана от него Мала Страна, в чешкия Сенат. Тя е организирана от яблонецкий меценат и предприемач Милослав Бечка (1933 – 2023) през 1998 г.

В каталога на изданието към сегашната експозиция са подробно разгле-

дани художническите и житейски перипетии на Ян Вохоч. Дадено е подробно описание къде се съхраняват неговите картини и архив. Има богат снимков материал и конкретни описания на детайли и факти от живота на художника, неговите близки, приятели, сътрудници и съмишленици.

Лидия Гълъбова

Ползвана литература:

Пенчев, Владимир: Между четката и перото, или за народоведските наблюдения на чешкия художник Ян Вохоч в следосвобожденска България. *Homo bohemicus* 6, 1999, № 1/2, с. 93 – 98.

Robek, Antonín: Dvě kapitoly z dějin českého poznávání Bulharska. Malíř Jan Vochoč a jeho etnografické poznatky Bulharska. *Český lid* 69, 1982, č. 1, s. 35 – 39.

Suchomelová, Marcela: „Fotografický pohled“ malíře Jana Vochoče. *Historická fotografie. Sborník pro prezentaci historické fotografie ve fondech a sbírkách České republiky* 5, 2005 (2006), s. 49 – 53.

Suchomelová, Marcela – Černý, Marcel: Malíř Jan Vochoč (1865 – 1920) a Balkán. In: Štěpánek, Václav (ed.): *Studia Balcanica Bohemo-Slovaca VI. Svazek 1. Sekce historie, politologie a etnologie*. Brno: Matice moravská, 2006, s. 235 – 252.

Suchomelová, Marcela – Černý, Marcel: *Jan Vochoč. Poutník životem malíře*. Katalog k výstavě pořádáné 18. 10. 2025 – 15. 2. 2026. Liberec: Galerie Lázně Liberec, 2025, 175 s.

Опис и заглавия на картините на Ян Вохоч:

№ 1. Алфонс Муха: *Портретна рисунка* [Портрет на Ян Вохоч], без дата (1902 – 1905?), репродукция от: *Dílo* 15, 1920, без стр.

№ 2. Покана за изложбата на Ян Вохоч – „Jan Vochoč. Poutník životem malíře“, организирана в „Галерия Лазне“ Либерец от 18.10.2025 – 15.2.2026 (графичен дизайн: Тереза Хеймова и Кристина Жачкова)

№ 3. Част от пътните записки на Ян Вохоч с негови илюстрации (Ркп. 382 – „Vochočovy poznámky a varia“, Етнологички институт на ЧАН [Etnologický ústav AV ČR])

№ 4. Пощенска картичка от Ф. В. Сплитек, датирана в Пловдив 28.11.1899, изпратена на Ян Вохоч в Атон (Ркп. 382 – „Vochočovy poznámky a varia“, Етнологички институт на ЧАН [Etnologický ústav AV ČR])

№ 5. Ян Вохоч: *Сава Хилендарски* (Атон 1899), масло на платно (оригиналът е неизвестен), репродукция от: *Zlatá Praha* 18, 1900/1901, č. 51, 18.10.1901, s. 605.

№ 6. Ян Вохоч: *Садово* (Пловдив – България 1898), масло на картон, частна колекция (фото Ото Палан)

№ 7. Ян Вохоч: *Уличка във Филипополи (Пловдив)* (1898), масло на платно, Музей на националната писменост – Музей на литературата (фото Ото Палан)

№ 8. Ян Вохоч: *Улица във Филипополи (Пловдив)* (1898), масло на платно, Музей на националната писменост – Музей на литературата (фото Ото Палан)

№ 9. Ян Вохоч: *Базилика Сакре-Кьор* (Париж 1904), масло на платно, частна колекция (фото Ото Палан)

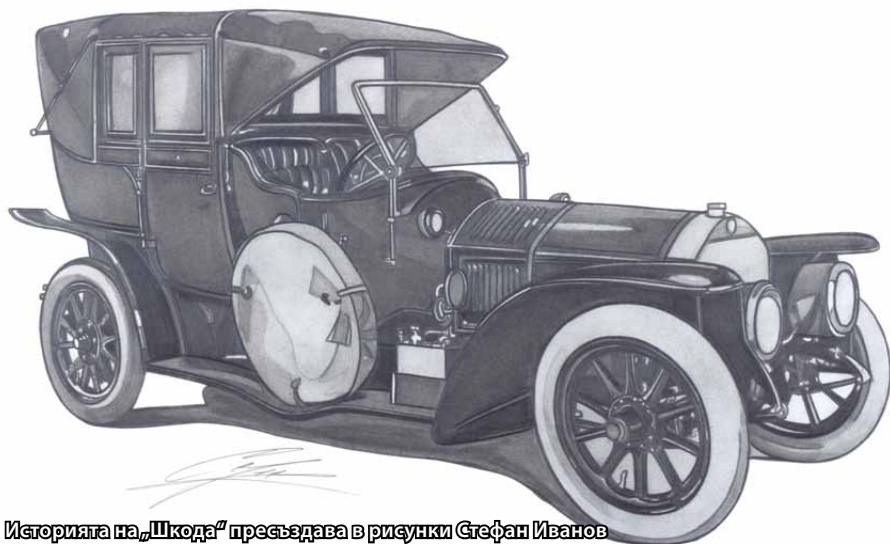
№ 10. Ян Вохоч: *Кулата на „Св. Николай“* (Прага 1910), масло на платно, Музей на националната писменост – Музей на литературата (фото Ото Палан)

№ 11. Ян Вохоч: *Чертовка* (Прага 1911), масло на картон, частна колекция (фото Ото Палан)

№ 12. Ян Вохоч: *Автопортрет* (1919), масло на платно (подлепено с картон), Музей на националната писменост – Музей на литературата (фото Ото Палан)

От Дряново до Млада Болеслав: пътуване на колелата на мечтите

Стефан Иванов рисува коли, но така говори и с миналото

Историята на „Шкода“ пресъздава в рисунки Стефан Иванов

Мъничко романтик, мъничко художник... на прага е да превърне хобито си в изкуство, пък е и с късмет. Четем в биографията му как преди вече 27 години катастрофира тежко с мотоциклета си – при това говорим за човек, който вече двукратно е бил национален шампион на лекоатлетическата писта. Не може обаче да избяга от съдбата си и започва да се учи да живее отново.

Големият прелом за него идва, след като започва да рисува – буквално като терапия, та да раздвижи ръцете си и да освободи духа си след тежкото произшествие. Постепенно свързва рисуването с много информация от исторически източници. В голяма негова любов се превръщат моделите на „Лаурин и Клемент“, които са предшественик на „Шкода“.

Точно тази негова страст го превърна в позната физиономия за всички, които също обичат ретро автомобилите. Стефан дори участва в мило тържество през март 2024 г. в Млада Болеслав, където се състоя неговата изложба. Сега обаче тръгваме назад във времето – стигаме до Дряново, където е роден Стефан, и търсим изворите на неговото вдъхновение.

Три години слава

Точно през последните три години рисунките на Стефан започват да

стават известни – както казва той, „от Хаваите на запад, та до Австралия на изток“. Трудно е човек да обича колите и да не се възхити на уменията на българина. Позитивните реакции сред привържениците на класическите возила го зареждат и вдъхновяват. Като си говорим, споменава, че точно преди нашето списание „Българи“ статия за него е публикувало специализираното издание *Hemmings Motor News*, което излиза в Щатите. Да разкаже за труда си го молят и от дубайска медия. Нещо повече, неговите рисунки сигурно ще красят и няколко автомобилни музея в САЩ. Има пока-

на за същото и от Мавриций.

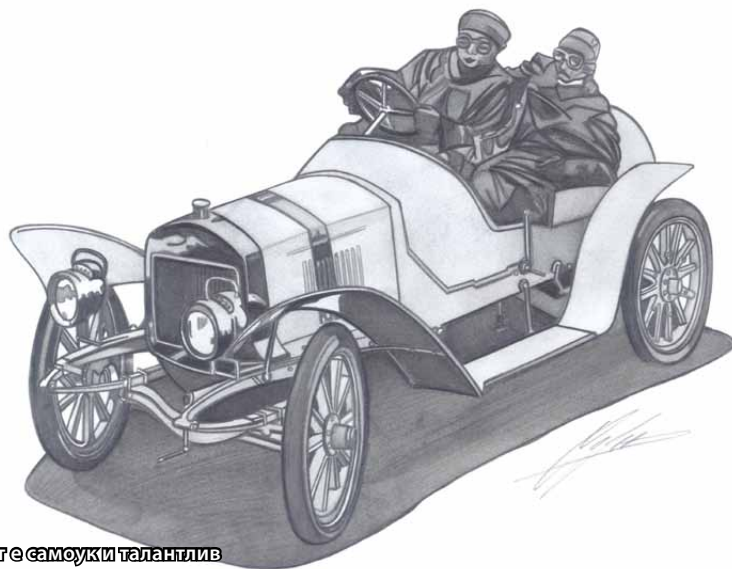
Парадоксалното е, че българинът отваря очите на мнозина по света за съществуването на марката „Лаурин и Клемент“, която си е чисто чешка.

У нас обаче нещата са по-различни, споменава Стефан

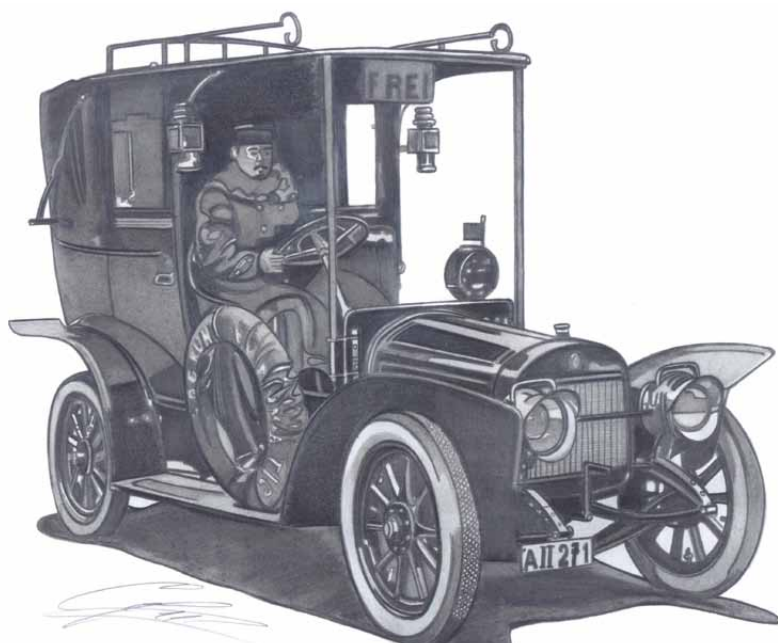
„На творчеството ми в моя роден град не гледат сериозно – съжалява той. – Писал съм неведнъж и до едни от най-изявените автомобилни дейци у нас с предложение за изложба, но получавам мълчалив отказ или оправдания. Почти във всяка статия отбелязвам Дряново, но за местната власт съм почти фантом. Истината е, че съм свикнал да съм незабележим...“

Затова пък на нас, българите в Чехия, ни е особено интересно всичко около Стефан Иванов. Като се има предвид, че рисува с охота исторически автомобили, любопитстваме дали не му се иска да живее в други времена вместо в днешните.

„Харесвам епохата между световните войни в САЩ – признава той, – както и следвоенната обстановка. Слабост са ми времената на бързо развиващата се автомобилна индустрия и на ар деко автомобилите.“ Стефан ни разказва, че тогава са съществували много компании, които на практика вече са неизвестни – и

Авторът е самоуки талантлив

Така са изглеждали такситата в началото на миналия век

споменава марки като „Дюзенберг“, „Корд“, „Аубърн“, „Мармон“, „Ръкс-тън“... Интересното е, че навремето техните автомобили с еднаква охота ги карали както холивудските звезди, така и престъпните босове. След Втората световна война пък идва борбата за равнопоставеност, Кубинската криза, също Студената война, пък и хипи движението – все времена, които Стефан с удоволствие би опитал.

Всички ние живеем в автомобилната епоха

„Автомобилите са част от ежедневието на хората по света вече близо 150 години – обяснява ни той. – Незменна част от индустриалния, икономическия, културния, спортния живот и прогреса. Те са заменили животинската тяга, подобрили са транспорта, като са го направили по-бърз, удобен, безопасен и вълнуващ. Със зората на автомобилната индустрия се появяват и първите търсачи на силни усещания, които от своя страна вдъхновяват други. Малцина знаят, че с такива автомобили хората са кръстосвали земното кълбо. Прекосявали са пустини, джунгли, планински проходи. Във времена, в които дори не е имало пътна инфраструктура.“

Точно заради това на Стефан му е болно, че у нас все още не съществува институт за изучаване на автомобилната история, липсва информация и за произвежданите през годините автомобили в нашата страна, както и

за появата изобщо на автомобилите в България в периода след Освобождението. За да инициира създаването на такъв институт, Стефан Иванов вече дълго опитва да се срещне с министъра на културата – къде на шега, къде сериозно обаче вмята, че обикновено министрите се задържат на поста си толкова малко, че така и не успява да получи обратен отговор. Въпросите му обаче са адекватни: „Работата е там, че ние, българите, имаме много слаба автомобилна култура, за разлика от страните от Централна и Западна Европа, САЩ, Аржентина, Австралия, Япония, Китай, ОАЕ. Защо в България да не се създаде институт за образование на хората на тема „История на автомобилите“? Много автомобилни музеи са с образователна цел. Хората научават нови и интересни неща. У нас има няколко, които са на много

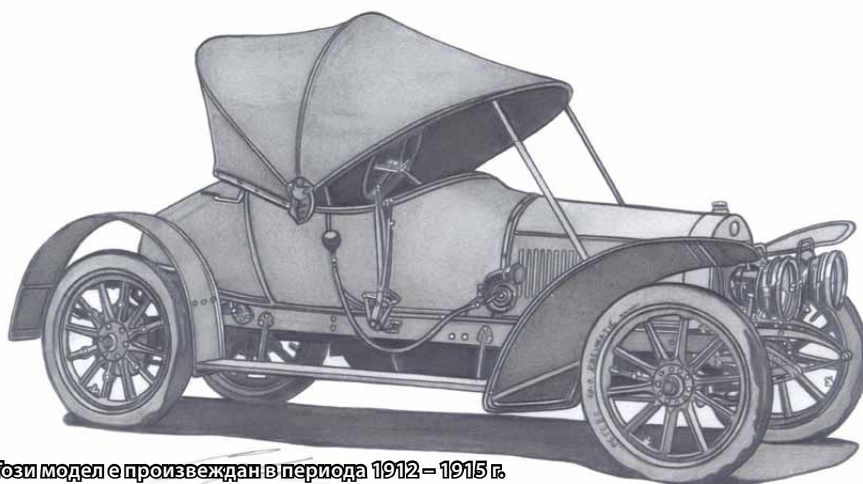
високо ниво, но те са частни.“

130 години „Лаурин и Клемент“

Нормално е да полюбопитстваме как един любознателен мъж от българското Дряново избира за свои любимци точно Лаурин и Клемент заедно с техните автомобили, които са предшественици на добре познатата „Шкода“ – тази година марката чества 130 години от създаването си. Точно тази страст помага на Стефан да гостува и в Светая светих на „Шкода“ – Млада Болеслав. Спомня си с добро за срещите, впечатлен от милото отношение както на нашите сънародници, така и на чехите. Стефан Иванов открива своя изложба в града, като наред с официални лица от нашето посолство присъстват важни фигури и от местната администрация.

„За жалост, „Шкода Ауто“ имат друга политика – споделя българинът, – би трябвало те да се интересуват най-много от моята идея за книга, посветена на Лаурин и Клемент, но целите им са различни. Следя развитието на компанията – всяка година „Шкода“ показва отлични резултати при продажбите на нови автомобили. Навлязоха и в Индия, Китай – четох за инвестиция във Виетнам. Изнасят автомобили почти за целия свят.“

Стефан признава, че не спира да мечтае: „На мен ми се иска от „Шкода“ да направят инвестиция в моя град. Това ми е детска мечта. Производствен цех за резервни части примерно. Фарове, мигачи, копчета, дръжки... Може да станат и спонсори на спортни или културни събития. Млада Болеслав и Дряново имат много сходни неща.“

Този модел е произвеждан в периода 1912 – 1915 г.

Рисунки и коли с душа

Докато разглеждаме удивителните рисунки на Стефан, ни се струва, че старите и новите коли сякаш нямат нищо общо. Той обаче го формулира по-точно и по-хубаво: „Най-важното нещо, което новите автомобили никога няма да имат, е душа. Старият автомобил е правен на ръка, от хора, чийто труд е запечатан във всеки детайл. Така човек оставя частица от душата и сърцето си в него. Автомобилът оживява и се пренася в живота и бита на бъдещия си собственик“.

Обсъждаме и това как се развива пазарът за коли днес – когато се заговаряме за електромобилите. Стефан ни изненадва с нещо: „Нека кажа, че коли на ток е имало преди 1900-та година. Идеята автомобилите да се придвижват по този начин не е нова. Технологиите и науката са се развили много оттогава. Мисля, че трябва да се даде свобода на изобретателността, а кои автомобили ще просъществуват, времето ще определи. Самият аз притежавам автомобил от 1982 г., втората ми кола е от 1994 г.“

Стефан се готви и за един хубав юбилей

Догодина ще станат вече 20 години, откакто се е посветил на рисуването на моменти от историята на фирмата „Лаурин и Клемент“, също и „Шкода“. През това време събира исторически фотографии и информация за моделите. Това му позволява неговите рисунки да са прецизни до най-малкия детайл.

И пак си говорим за бъдещето, за това какви коли ни очакват например

Легендарният автобус на „Шкода“, но във вариант за Чешката телевизия

след век...

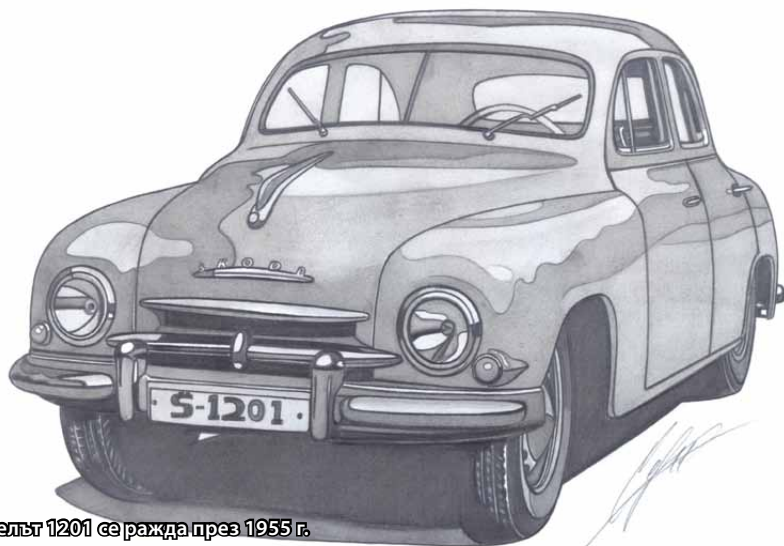
„Технологиите се развиват светкавично – подчертава нашият събеседник. – Лично аз мисля, че бъдещето вече е дошло. Изкуственият интелект прави не само дизайн на автомобилите, но съчетан с триизмерното принтиране, направо ги произвежда. Ако стане автономен, човешкият фактор ще бъде елиминиран. Това, от своя страна, ще доведе до изключителни социални и политически сътресения. Най-малкото, хората ще останат без работа. Затова трябва да се работи за

баланс между хората и технологиите.“

Накрая ни се иска да разберем за какво мечтае самият той, когато е затворил скицника с моделите... Признава, че е мечтател – нещо, което надничва и от многото му рисунки. „Трудно ми е да се опиша – колебае се. – Обичам тишината и спокойствието, но също и екстремните изживявания. Моментите, в които се губиш, за да се преоткриеш. Обичам да пътувам, обичам морето, вълните и вятъра. Спокойните води са ми скучни. От малък усещах и знаех, че съм роден в погрешното време и на погрешното място – и съм бил прав, защото в последните години се чувствам като в клетка тук. Вярвам, че всичко, което се случва, си има причина и че ще дойде момент, в който ще успея да се освободя...“

Искрено го пожелаваме на Стефан и ние. Дори да не го съзнава, със своите рисунки той помага на мнозина да излязат от клетките си, да се впуснат в друга епоха и да научат нещо повече за света покрай нас. А точно от такива хора имаме нужда сега. Смели мечтатели, които откриват пред нас нови хоризонти.

Красимир Проданов

Моделът 1201 се ражда през 1955 г.

Музикантът Иван Мелин: Чешко-българската кръв в жилите ми е дар

Иван Мелин

Роден е в Пловдив, но майчиният му език е чешки – музиката пък носи в кръвта си по наследство. Днес Иван Мелин нарича себе си българско-чешки музикант, като уточнява, че е четвърто поколение тромбонист. Образованието си получава в България, и в Чехия, както в днешно време свири и в двете страни. А историята си разказва, докато пътува между родния Пловдив, Прага и Виена, където изнесе наскоро концерт заедно с бигбенда, в който свири и който обединява ведно музиканти от три страни – Чехия, Словакия и България.

„Майка ни винаги се е стараела да посее в нас чешкия дух – връща се в детството си Иван. – У дома с нея винаги говорехме на чешки, гледахме чешки филми и четяхме чешки приказки. Израснахме двуезично и до голяма степен с чешко възпитание. Това, естествено, се е отразило на формирането ни като личности и ни свързва дълбоко с чешките традиции и начин на живот.“

„Културен микс“ във вените

Музикантът отчита това, че макар да израства в България, от дете прекарва много време и в Чехия. Казва, че още тогава чувствал „културния микс“ във вените си като своеобразен дар – и винаги му се е наслаждавал. „Обичам и двете страни и се гордея с двойния си произход. Тази комбинация винаги ми е носила само позитиви и ме е обогатявала като човек и творец.“

Българо-чешкият музикант има благодарение на това изключително прецизен поглед към музикалните традиции в двете страни – България и Чехия. „Българският фолклор е един от най-сложните и богати в света – казва той. – В основата си е световно културно наследство, уникално в много отношения. Малко други музикални традиции могат да се доближат до неговата ритмична, мелодична и вокална сложност.“

Богатата музикална традиция на Чехия обаче според него също е изключителна! Ненапразно Иван нарича чехите „един от най-музикалните народи в Европа“. „Благодарение на близостта си до Австрия и Германия – разказва ни той, – чешкият народ е имал възможността да развие своята музикална култура в тясна връзка с големите европейски центрове. Самият факт, че Моцарт избира Прага за премиерата на операта „Дон Жуан“, е показателен за високото музикално ниво на града и на чешката публика.“

Иван споменава и двамата най-велики в чешката музикална традиция композитори – Бедржих Сметана и Антонин Дворжак, дори ги нарича „значими фигури в световната класическа музика“. Подчертава и друго, което може би убягва на лаиците в музиката – чешките духови оркестри имат огромна традиция и са съществен елемент от музикалната култура в страната. А в резултат на това музикалната сцена в Чехия и днес е изключително развита, а заедно с това – разнообразна.

2025 г. е успешна за музиканта
Навремето Иван Мелин започва

музикалното си образование в България, за да го продължи после в Чехия. Завършва Музикалната академия в Бърно, като усъвършенства музикалните си умения и в Ротердам. Опитва се да е активен и на българската, и на чешката музикална сцена, като отбелязва, че в Чехия има по-голям интерес към иноваторска музика, отколкото у нас. Сега Иван е част от бигбенда „Котача Оркестра“, който е позициониран в Бърно – включва се в създаването на дебютния албум „Big Band Electronics“ преди вече пет години, а продължава да е в състава и днес. В началото на 2025 г. излезе и неговият дебютен албум в България – „The Beginning Of Authenticity“, като приятели и музиканти помагат на Иван за неговото създаване.

Ето и едно блиц интервю с Иван Мелин – кратките въпроси и отговори разкриват още от характера и посоката, в която е поел:

Има ли чешка думичка, която описва най-добре характера Ви и самия Вас?

Proste trombonista. (Просто тромбонист.)

А кое е мястото в България, от което не можете да се лишите?

Родният ми Пловдив.

Налага ли се да разказвате нещо за българската музика, когато срещате нови хора?

Както вече споменах, българският фолклор е изключително интересен и често събужда любопитството на множество чуждестранни музиканти.

Къде откривате джаз в реалността ни днес?

За един музикант джазът е отражение на реалността, така че го откривам във всекидневието си.

Пожелаваме Ви успех – и много музика в живота!

Благодаря за проявения интерес. Бъдете здрави!

Красимир Проданов

Снимка: архив на Иван Мелин

Ирена Ишкиевова: Чехите трябва да научат повече за България

Ирена има пъстра рода зад гърба си

Първата ни среща е виртуална

Бързо разбираме обаче, че имаме предостатъчно общи теми... например произхода ни. Затова с **Ирена Ишкиевова** се виждаме и лично, улучваме неработен ден, но все пак откриваме спокойно кафене, в което сравняваме семейни истории, търсим общи улици, по които сме се разхождали. Родовете и на двама ни са от онова югоизточно кътче в родината, където планината и морето се срещат в прегръдка.

И до днес всъщност в Бургас може да чуеш израза „лют като странджанец“... макар че явно странджанската кръв на Ирена се е успокоила, улегнала е, та виждам срещу себе си усмихнат и пълен с идеи човек, който иска България и Чехия да присъстват еднакво пълноценно в живота му.

Семейството на Ирена е чешко-българско, но точно българската линия ни свързва. Баща ѝ се ражда и израства в Средец – малко, своенравно градче в полите на Странджа. Смейем се, че може би по улиците на Средец и двамата ни бащи нявга са се надбягвали, вероятност има, макар че после историите – на Ирена и моята, стават съвсем различни. „Баща ми е моряк – разказва тя, – работи

и като спасител на Златни пясъци и тогавашния Влас. Така се запознават с майка ми и няколко години си разменят писма. Има много такива семейства в историята на българо-чешкия диалог. Женят се и остават в България, там се ражда брат ми. Но когато идва време да тръгне на училище, се местят в Чехословакия. Установяват се в родния град на майка ми Райец-Йестршеби.

До днес обаче Ирена помни къщата на баба си в Средец

Веднага вижда пред очите си цветната градина отпред, както беше тогава пред всеки дом, независимо дали е по-хубав, или по-скромен... Макар че майчиният ѝ език е чешки, проговаря и на български – първите ѝ думи са „тате“, „бабо“, „лельо“... Всяко връщане в Средец сега сякаш отваря и тази чудна врата към детството.

„Семейството на баща ми е от Горска поляна – разказва ни родовата история Ирена. – Самото село е близо до турската граница в Странджа. За участието си във войните дядо ми получава възможността да купи къща и избира тя да е в Средец. Баба ми е от голямо семейство, децата

са общо 10. Баща ми пък е запален спортист, след като напускат България, той дълги години управляваше кораби по река Дунав в предприятието „Дунайска плавба“.

Така преминава и детството на Ирена – установена в Чехия, но със задължителните всяка година пътувания до България, най-малкото през ваканцията... Когато отраства, животът я отвежда във Франция, където се раждат и децата ѝ, макар че тя се стреми да запази връзката и с родината на баща си. Още повече че Ирена е етнограф по професия и както казва, културата и езика на България са ценни за изучаване. Признава обаче и друго – семейството на майка ѝ на практика не се интересува от страната, от която идва бащата. Достъпът до българска история е труден.

„Чехите са по-студени, по-затворени и приличат по това на немците – опитва се да обясни Ирена. – За хората от Балканите се казва, че никога не заключват входните си врати. По-отворени са и по-лесно говорят – дори с непознати на улицата, а това много ми харесва.“

По-различни от цяла Европа

Вече с професионална кариера в сферата на педагогиката и етнографията, Ирена Ишкиевова се завръща към българските танци, музика и култура. Тя казва, че те са обвързани регионално и с държавите покрай нашата, например много елементи от родната култура могат да се открият и в турската. Прелюбопитна за Ирена е и православната история на страната ни. Всичко това прави България много по-различна от онова, с което са свикнали хората в Европа.

За езика ни пък казва, че е изключително динамичен на фона на чешкия. Има разлика между двата, но отказва да определи кой е по-труден. Дори ги сравнява с куче и котка, като отчита, че е приела по нещо и от българския, и от чешкия. „Учех български само у дома, нямаш никакви учебници – спомня си тя. – Брат ми говореше повече на български... Аз

Младата жена се включва охотно в социални проекти

приказвах с баща ми. Сега вече мога да го говоря и онлайн. Опитвам се да общувам на български, когато съм в България, но се налага да преминавам и на английски. Понякога пътувам дотам сама, друг път със семейството си – например за интересни събития или почивка. Самата ми професия е свързана с изкуството и театъра, затова искам контактите ми в България да са обвързани и професионално.”

За настоящия си живот Ирена разказва, че живее в Бърно, работила е и като реставратор, а покрай работата си като учител се интересува изключително много от творческо мислене. Сама ръководи малки проекти, като се стреми да организира събития, свързани с историята и ъндърграунда. Точно Ирена беше и един от двигателите на събитията, свързани с петгодишнината на площад „Вацлав Хавел“ в София през есента. Сред другите ѝ проекти е и този с любителния бърненски експериментален театър „Хадивадро“. Още от студентските си години работи и със скулптора Курт Гебауер.

Отношенията между българи и чехи са болна тема за Ирена

„Чехите пътуват до България най-вече заради морето и природата – споделя наблюденията си тя. – Говорим за изцяло икономическа основа. Когато в Чехия споменем българското изкуство, обикновено на преден

план излиза фолклорът. Колкото и да е красив и самобитен, той не е достатъчен. Българската култура е изключително богата – например киното или литературата, но няма много събития в Чехия, които да са им посветени. Изключваме филмовия фестивал, който се провежда в Прага. Според мен диалогът трябва да е по-засилен. Иначе много чехи купуват земя и къщи в България, като ги използват предимно за почивка, без да се включват по никакъв начин в живота там.

Българските артисти се нуждаят от подкрепа, за да са по-видими тук, в Чехия. Обратно, в България има прекалено много събития, свързани с чешката култура, а там не живеят кой знае колко чехи. За пример ще дам събитията, посветени на Леош Яначек – кой изобщо познава Яначек в България? Това е по-скоро чешка идентичност, а не диалог между двете култури. Нуждаем се от това чешки артисти да пътуват до България, за да представят своето изкуство. В същото време чехите не са чували големите български имена в сферата на културата, те не знаят кои са Мария Бакалова, Теодор Ушев, Юлиан Костов...”

С инфраструктура България ще е прекрасна

Опитваме се да оставим настрана проблемите поне за малко, заговаряме се за това къде се чувства най-добре Ирена, когато е в България... Очите ѝ блясват при споменаването на Странджа – региона, от който произхожда баща ѝ. Сама добавя Пловдив и София. Но веднага прави едно уточнение... „Пътищата в цяла България са много лоши, затова не искам да живея там; няма възможности за пътуване с влак или автобус – просто не е сериозно отношението към тях. Мръсно е, неприятно, а няма как всеки да използва кола, да притежава няколко лични автомобили и да кръстосва страната с тях. Особено при тези пътища... Поради това не искам да живея в България!”

При това Ирена Ишкиева отново подчертава колко специфични, колко самобитни са някои български региони, например начина, по който Странджа среща морето... „Ако има и инфраструктура, както и социални

инициативи, България ще стане прекрасна място за живот. Но в момента положението не е нормално. От Виена стигам до Бургас за час и половина, а след това ми отнема десет часа, та да се добера до София – и това са около 320 км. Същото разстояние в Чехия се изминава за около три и половина часа с обществен транспорт. Ако това се нормализира, ще е друго...”

Ирена изрежда любими места и събития – например бургаския куклен театър, пловдивските галерии за съвременно изкуство, фестивали като „А to Jazz“ или „Девет слона“. Точно заради фестивалния живот тя сравнява българската столица с Прага и Париж. Дори се размечтава: „Някой ден, когато съм на повече години, а децата ми – големи, мога да заживея в България, но стига да са се нормализирали неща като това хората да не пътуват до Турция, за да се лекуват там, защото не могат да намерят правилния лекар в родината си. Не е много нормално за този век.”

А точно тази реплика, повтаряна до безкрай от самите нас, издава може би и българската кръв на Ирена – непокорна и мечтателна, кръвта на жена, която обича да открива непознати за нея корени от миналото, а с това и самата България.

Красимир Проданов

Разговорите с Ирена за България винаги са интересни

Снимки: личен архив на Ирена Ишкиева

Петър Шестак и неговото „Завръщане“

Не познавам добре съвременната чешка литература, признавам, не я следя. Съвременни чешки писатели превеждам по предложения на издатели. След редицата прекрасни творби на класици като Ванчура, Шкворецки, Вацулик, които преведох благодарение на Ани Бурова за издателство „Парадокс“, след автобиографичната трилогия на голямата ми слабост Бохумил Храбал, станав всеяден преводач. Приемам всяка една книга, която ми се предлага от издателя, без дори да зная каквото и да е за автора или за самата нея.

Когато преводачът на българска литература Давид Бернщейн, с когото ме свързват искрени приятелски чувства, ми предложи да преведа романа на негов колега от университета, не се и замислих. Давид ни запозна на бира. Младежът се представи с името Петър Шестак, а книгата, която получих като подарък с автограф, носеше странното и непонятно за мен заглавие с латински привкус *Kontinuita parku*. То мигом ме отдалечи от автора – заподозрях неща, които не обичам...

Бях обещал на Давид и потвърдих, че ще преведа романа. Бях убеден, че ще изпълня обещанието си, защото разчитах на издателя Мартин Христов, собственик на издателство „Ерго“. Късмет извадих с това момче, че ми предложи сътрудничество.

А Петър Шестак, поне тогава, не се свързваше с никакви хвалебствия, награди и прочее, но както аз повярвах на Давид, така и Мартин повярва на мен и книгата вече от пролетта е по българските книжарници. Разбира се, под друго заглавие, предложено от мен.

Ето какви чешки синоними на латинската *kontinuita* ми предложи моят нов всеотдаен приятел и пръв помощник изкуственият интелект: *непрекъснатост, свързаност, последователност, приемственост* Е, как да ги свържа като заглавие с парк? А той, паркът, твърде често присъства при общуването с героите, има си своя роля, градчето обсъжда неговата съдба.

Събитията в романа се движат главно около завръщането на главния герой – след дълги митарствания в чужбина – в родния му град и стремежа му да намери свое място в него, да се приобщи към неговия нов, предприемачески облик и към сегашните му обитатели. Затова и ми хрумна да сложа заглавие „Завръщането“. Членувано, за да подчертая конкретността. Естествено, писах на автора и приятно бях изненадан от отговора му – това било неговото първоначално заглавие.

Искам да призная, че книгата ми хареса, че увеличи и доставя удоволствие с разказа и героите си, но преодоляването на стила и изказа на автора доста ме мъчеше и изнервяше. Ще ви разкажа за този стил, на който попаднах у няколко чешки съвременни писатели при последните си пет-шест превода.

Две са нещата в повествованието на един автор, които не ми позволяват да прочета до край претенциозната му творба. Стилът „матрьошки“. Така съм го кръстил аз – почва се едно сложно съставно изречение, появява се вмъкнато изречение и в него пак вмъкнато изречение, в което ново вмъкнато и във вмъкнатото ново вмъкнато и така до почти цяла страница! Като матрьошките – една в друга, една в друга! А всичко това може да се разкаже последователно и с лекота дори в цяла новела, я вижте как го правеше бай Храбал!

Матрьошките разкават преводаческата ми фамилия. А съм почтен, следвам оригинала. Кой знае, може пък това да се окаже обликът на литературата от началото на двайсет и първи век, знам ли? Второто нещо, което ме дразни, е словесната баластра, обаче тя сигурно ще изчезне.

Та за да не попадна и аз в морето на словесната баластра, подхващам „Завръщането“ на Шестак. Главният герой е Йозеф – млад човек, който след години на обучение и живот в чужбина се връща в родния си град с намерението „да води отговорен живот“ като преподавател по чешки език и литература в местна гимназия.

Йозеф се завръща, воден от желанието да се включи в общите възприятия, да бъде „свой“ сред свои, да използва знанията и опита си, да даде нещо значимо. Но се сблъсква с консервативния, дребнав, еснафски манталитет на съгражданите си, непроменен, въпреки промените навсякъде наоколо. Така и не намира място нито сред местната интелигенция, нито сред обществото.

Книгата увелича с многото и разнообразни случки от онова неизследвано засега, невкарано още в рамки време, което се менеше с бясна скорост и пред нашите очи. Четеш и се увеличаш. Динамиката се постига и от експресивния, богат език – като изключим „матрьошките“ тук-там.

Талантът на Петър Шестак е безспорен. Чешката литературна критика оцени положително първия му роман, но аз, като се сетя за „матрьошките“ и за кореспонденцията ни преди излизането на книгата на български, не искам и да помисля отново да превеждам негова творба, колкото и изумителна, невероятна да е тя.

Писателят Петър Шестак в България

На Софийския международен литературен фестивал

Радвам се, че преведох романа „Завръщането“ на Петър Шестак. Допадна ми и като послание, и като сюжет, и като повествование. Надявах се и на приятно общуване с писателя, но не се получи, уви. Единственото му

писане до моя милост беше с въпрос дали съм организирал представянето му в Пловдив, както му бях обещал при една от първите ни срещи! Ако Силвия Дерибеева не се беше свързала с мен, така и нямаше да разбера, че Петър Шестак ще е гост на Софийския международен литературен фестивал!

Така или иначе, без да съм поканен официално като преводач на споменатия чешки автор, реших, че е редно да присъствам на представянето му. Срещата беше фиксирана за 10 декември.

Точно тогава обаче хванах някакъв страшен вирус. Опитвах се да извикам такси, но този ден бяха големите протести и получих известие, че ще чакам поне час. Взехме трамвай с жена ми Татяна и четвърт час преди изтичането на времето за срещата бяхме в т.нар. Мраморно фоайе на НДК. На подиума бяха Шестак, преводачката и водещата, която в момента четеше откъс от романа. Когато приключи, любезно обяви появата ми и апелира за аплодисменти. Седящите – поне трийсетина – и немалко правостоящи, ми ръкопляскаха. Станах, поклоних се – и толкоз. По-късно от приятели разбрах, че са ме изчаква-ли поне петнайсет минути и че някой бил казал, че имам здравословни проблеми. Преди Шестак да се посвети на опашката за автографи, разменихме няколко думи, запознах го с Анжелина Пенчева и увековечихме мига с телефона на редакторката ми.

Премиера на „Завръщането“ в Пловдив

На другия ден ни предстоеше среща с Петър Шестак и премиера на книгата му в Пловдив. Той споделяше, че е изкарал преди години една зима там, че е влюбен в града на тепетата и че ще му е драго и там да бъде представен. С лекота организирах нещата в читалище „Шалом Алейхом“, тъй като съм близък дълги години със секретарката Саша Гъделева и всички представяния на мои преводи в Пловдив стават там.

Срещата беше обявена за 18 часа. Ние с Татяна бяхме там четвърт час по-рано с бутилки вино, ядки и крехери за почерпка след срещата. Там вече бяха Силвия Дерибеева и шофьорът на Чешкия център, които бяха

докарали Петър и приятелката му. Размяна на любезности и прегръдки с приятели – уви, на едната ръка броени! Недоумявах – бях поканил поне петдесетина души лично чрез Facebook и Viber, Саша също беше изпратила много покани, но... едва ли имаше петнайсетина души. Къде изчезнаха хората, които пълнеха тази прекрасна зала при всяка моя покана? Чувствах се неловко пред Шестак, но той ме успокои, че такъв спад имало и в Чехия – и грееше от радост!

Курдисахме се на масата: авторът, Силвия като преводачка и моя милост. Саша ни представи и ми даде думата. Взех я и, както си умея, закаламбурих, представих писателя, похвалих книгата и го провокирах с въпрос – кога и как е решил, че ще стане писател. Петър с охота и остроумие започна да разказва – приятно и любопитно. За да добият гостите поне скромна представа от книгата, актьорът от пловдивския театър Симеон Алексиев – приятел и книголюб, прочете откъса, който му бях отбелязал. Той държеше да преведа на автора, че е възхитен от романа му и че го е прочел с удоволствие. Шестак беше видимо щастлив от тази оценка на читател. А после отвърна по чешки на жеста, като каза, че докато слушал, имал усещането, че текстът му звучи по-добре на български, отколкото на чешки.

Вторият ми въпрос беше как е попаднал в Пловдив и защо е останал там цяла зима. Младият писател с възторг и нескрита обич към древния

ни град разказа за пътуващата си изложба, за повредата на караваната, за откраднатото му куче, което само прегризало каишката си и се върнало в квартирата на чешките си стопани. Скромната публика реагираше със смях и това създаде чудесна, приятелска атмосфера.

След автографите от автора и преводача се оттеглихме на чаша вино в салона и там, в сладки приказки и леки глътки, останахме до края на определеното ни време. Петър беше повече от щастлив, а приятелката му – очарована. Предложи да се видим на другия ден на по бира, но аз се извиних с преживяния вирус.

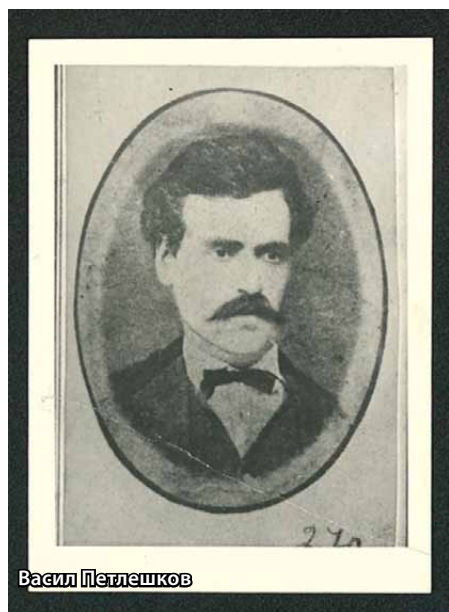
Да е жив и здрав писателят Петър Шестак, да пише талантливо, да се радва на успехи – аз ще гледам от страни и ще му се радвам. Но неговият свят не е моят свят...

Васил Самоковлиев

Петър Шестак е роден през 1981 г. в Южна Моравия, завършил е педагогика в Карловия университет в Прага. Две години обикаля Европа с пътуваща фотогалерия. В Чехия има свой бизнес – работа с фотокабини. Ето някои от неговите значими книги: Kočovní galerie („Скитаща галерия“, 2014), Štvanice („Преследване“, 2015), Kontinuita parku (2021), на български излиза през 2025 г. под заглавие „Завръщането“, Vyhoření („Изтощение“, 2023), Cesta je pes („Пътят мамата си трака“, 2023).

180 години от рождението на българския революционер Васил Петлешков

„Сам съм, други няма!“ С тази жертвени думи, изречени на кладата, остава завинаги в паметта българска мъченикът на Априлското въстание Васил Петлешков. Апостолът на брациговските въстаници се предава, за да спаси Брацигово от жестоките кланета, които сполетяват Батак и Перушица. Измъчван между две огъня, той остава верен на поборническите идеи. Саможертвата му е в името на свободата на българския народ (б.ред.).

Васил Петлешков

Патриот, просветител и общественик

Бъдещият революционер и участник в Априлското въстание се появява на бял свят през далечната 1845 г. в Брацигово на Васильовден. Фамилията взема от втория си баща Ангел Петлешков, заможен човек и дългогодишен кмет на града. Два фактора допринасят за разпалването на патриотичните чувства у младия Васил. Жителите на родното му място, главно преселници от Костурско (Македония), се отличават със своята предприемчивост и буден ум. Вторият фактор е неговият учител Иван Емануилов, който, наред с учебните предмети, преподава на своите ученици и уроци по родолюбие – разказва им за българската история, за делото на Паисий Хилендарски и за други български будители. Именно от него младият Васил научава патриотичната песен на Добри Чинтулов, зоваща към борба: „Стани, стани, юнак балкански...“.

Училищната атмосфера засилва у младия Васил желанието му за просвета. Затова без колебание той се

записва в новооткритото класно училище в родното си село. Мечтата му е да продължи образованието си във висше европейско учебно заведение. Доведеният му баща обаче има други планове – да го направи свой помощник в търговията. Младият Васил отказва и започва самостоятелна търговска дейност – търгува с дървен материал, бакалски стоки, сапун и лекарства. За тази цел той изкарва тримесечни курсове по медицина в Цариград и даже известно време работи като лекар в родния си град.

Будният българин търси начини и средства да се самообразова. Купува книги, абонира се за повечето български вестници, излизали в Цариград и Румъния, изучава френски език. В негово любимо четиво и своеобразен учебник по родолюбие се превръща поемата на Георги Раковски „Горски пътник“, възпяваща подвизите на българските хайдути, с която го снабдява неговият съученик Данаил Юруков.

Хайдушките дружини, които обикалят в околността, както и вестта за преминалите през 1867 – 1868 г. р. Дунав чети на Филип Тотю, Панайот Хитов, Хаджи Димитър и Стефан Караджа също разпалват патриотизма на брациговските младежи и решимостта им да се борят за освобождението на своята родина. По предложение на Васил Петлешков те започват да се обучават в стрелба в близката гора. Създаденото на 25 декември 1872 г. по негова инициатива в двуетажната му къща читалище „Напредък“ се превръща в център на просветна и революционна дейност.

Гибелта на Васил Левски не пречупва духа на Васил Петлешков. Под прикритието на търговски обиколки българският революционер обикаля селищата в Средногорието, Подбалкана и Родопите – Клисурса, Пазарджик, Сопот, Перушица, Копривщица,

за да се среща с местни революционери, които впоследствие взимат участие в Априлското въстание.

Васил Петлешков – водеща фигура в Брацигово при подготовката на Априлското въстание

Съгласно решенията на Гюргевския комитет в началото на 1876 г. в българските земи започва подготовка на всеобщо въстание. Страната е разделена на четири революционни окръга начело с апостоли. Ръководители на Четвърти революционен окръг са Георги Бенковски и Панайот Волов. Щом научава за пристигането им в Панагюрище, Васил Петлешков бърза да се срещне с тях. Още при първата им среща Г. Бенковски е впечатлен от патриотизма на младия брациговец. По поръчение на Г. Бенковски Васил Петлешков основава революционен комитет в родния си град, като е избран за негов секретар и военен ръководител. Заедно със свои съмишленици обикаля съседните селища, където подготвя народа за въстание, набавя пушки и барут, въстанически дрехи. Васил Петлешков превръща дюкяна си в боен щаб, където се доставя тайната поща, укриват се оръжие, барут, боеприпаси, а куриери получават писма и инструкции.

По настояване на Георги Бенковски Васил Петлешков участва като един от 300 делегати на събранието в местността Оборище (близо до Панагюрище) на 14 – 16 април 1876 г., влязло в историята като Първото българско народно събрание. В края на събранието е излъчена 9-членна комисия начело с Васил Петлешков, която изработва план за предстоящото въстание. Взема се решение то да бъде обявено на 1 май, като революционният окръг се раздели на няколко части (Панагюрище, Бра-

цигово, Перушица, Батак, Карлово, Пазарджик). Комисията изготвя обръщение към българския народ, в което го призовава да хване оръжието, ако иска да бъде свободен.

Васил Петлешков и още шест души правят преписи на обръщението, което до 25 април трябва да бъде разпратено до местните революционни комитети в окръга.

Участник в Априлското въстание

Поради предателството на един от участниците на събранието в Оборище, селянина Ненко Балдужеца, въстанието е обявено не на 1 май, а на 20 април в Копривница от Тодор Каблешков. Само след три часа революционерите в Панагюрище получават неговото „Кърваво писмо“, в което той ги призовава да вземат оръжието.

Вестта за обявеното въстание заварва Васил Петлешков в Панагюрище. Още същата вечер той заминава за Брацигово, за да занесе там радостната новина. Със себе си Васил Петлешков носи написаното в Панагюрище въззвание, в което се обявява избухването на въстанието. На път за Брацигово той минава през Пазарджик, където съобщава на Константин Величков радостната новина. „Той донесе в Пазарджик първи великата вест, че въстанието е провъзгласено в Панагюрище, и бях свидетел на ония патриотически възторг, който бе възпламенил душата му“, разказва К. Величков в спомените си.

На следващия ден, 21 април, брациговци научават за обявяването на въстанието. Васил Петлешков нарежда да се бият камбаните и цялото население да се събере на градския пазар, за да чуе новината за обявеното въстание. Самият той се облича във въстанически дрехи и въоръжен с пушка и револвер, прочита пред събралото се множество написаната от него още в Панагюрище с кръв прокламация, в която призовава народа да се вдигне на въстание. Съвсем скоро на градския пазар се стичат униформени и въоръжени въстаници.

По негово предложение местният революционен комитет поема ролята на временно правителство, което трябва да поеме защитата на Браци-

гово от турско нападение. Чрез куриери Васил Петлешков разпраща до околните селища прокламацията за вдигане на въстание. Той нарежда да се организират въоръжени отряди, чиято задача е да завардят всички пътища, водещи към селището, и така да го охраняват от турски атаки. За целта са използвани артилерията и шестте черешови и брястови топчета.

Пристигналата страшна вест за извършените от башибозуците жестокости в Перушица разколебава част от брациговци. По-заможните от тях настояват за сключване на примирие с турската власт. За да предотврати възможността за предателство, военното командване решава да установи връзка с останалите въстанически средища и да се вдигне въстание в Пещера. Три дни по-късно от Пещера идват фанатизирани башибозушки орди и черкези и обкръжават Брацигово.

Шепата защитници, водени от Васил Петлешков, успешно отблъскват първите атаки на башибозуците и с помощта на останалите три оцелели топчета задържат, макар и временно, далеч от селото прииждащите черкези и башибозуци. Самият Петлешков обикаля отбранителните позиции, за да вдъхва кураж у въстаниците. По негово предложение са изпратени трима въстаници да поискат помощ от „Хвърковатата чета“ на Г. Бенковски. Два дни по-късно брациговските въстаници научават, че въстанието в околните селища (Батак, Клисурса, Панагюрище, Перушица) е потушено с невероятна жестокост. Останали сами, въстаниците решават със собствени сили да разкъсат турската обсада. Това се оказва „невъзможна мисия“ след пристигането на многобройна редовна турска войска начело с Хасан паша. Това стряска местните чорбаджии и те изпращат делегация при пашата за сключване на примирие. Той се съгласява да пощади селото срещу голяма сума пари и при условие че му бъде предадено цялото оръжие. Няколко дни по-късно той поставя нов ултиматум пред брациговските първенци – да му предадат всички ръководители на въстанието, иначе ще запали селото.

Въстаниците правят опит да се измъкнат от селото и предлагат на Васил Петлешков да тръгне с тях. Той

Родната къща на Васил Петлешков в Брацигово

отказва с думите, че предпочита да умре, отколкото да извърши този позор – да изостави своя народ. Когато брациговските чорбаджии идват в дома му, смелият революционер се съгласява да се предаде. Малко преди това той тайно изпива специално приготвена за целта отрова.

Хасан паша без успех се опитва да научи от него имената на останалите въстаници. Единственият отговор на Васил Петлешков е „Сам съм, други няма! Аз водих, аз заповядвах! Други не търсете“. Вбесеният Хасан паша заповядва на едно от възвишенията край града, „Гробето“, да се накладат два огъня, между които е поставен Васил Петлешков, за да издаде другарите си. Смелият брациговец героически издържа мъченията, въпреки че пламъците обвиват цялото му тяло, дрехите му изгарят. С последни усилия той успява да промълви: „Аз ще умра, но и вашата прогнила империя дълго няма да живее“. Полумъртъв от погълнатата отрова и от огнените пламъци, Васил Петлешков е свален от кладата и на път за Пазарджик издъхва.

Денят е 8 май 1876 г. На следващия ден съгражданите му го погребват.

Няколко десетилетия по-късно, през 1935 г., на възвишението „Гробето“ е издигнат негов паметник. Българският революционер е представен в цял ръст и облечен във въстаническа униформа. В лявата ръка държи пушка, а в дясната – прокламацията от 21 април, в която обявява въстанието. На западната страна на паметника са издълбани думите му, които изрича пред Хасан паша: „Сам съм, други няма“.

д-р Красимира Мархалева

Krasimira Marcholeva

Zapomenuté a znovu objevené

Nevyprávěné příběhy Bulharů v českých zemích
v 19. a 20. století

Vazražďane

брой 5-6/2025 *България*

Издатель:

Гражданско сдружение „Възраждане“,
„Воцелова“ 3, 120 00 Прага 2

Адрес на редакцията:

Vocelova 3, 120 00 Praha 2

„Българи“ излиза с финансовата подкрепа
на Министерството на културата на Чешката
република

MINISTERSTVO
KULTURY

Регистрационен номер в Министерството на
културата на Чешката република: E 13282

ISSN 2336-8365

Главен редактор:

Мария Захаријева

Редакционен екип:

Красимир Проданов, д-р Десислава
Вилимовска

Коректор: д-р Десислава Вилимовска

Сътрудници:

Пламен Тотев, д-р Красимира Мархолева,
Даниела Горчева, д-р Димана Иванова,
Златна Костова, Деница Проданова,
Сирма Зидаро-Коунова, Наталия Бояджиева,
Васил Самоковлиев, Георги Георгиев,
Раиса Андонова-Щурм

Дизайн: Владислав Цонев

Година 23, брой 5-6/2025

e-mail: balgari@atlas.cz

www.blgari.eu

Печат: TISKAP s.r.o.

Цена: 60 крони

Годишен абонамент: 240 крони

Всички права запазени

Това издание или отделни негови части не
могат да бъдат размножавани, публикувани
и/или предавани по електронен, механичен,
фотокопиран или друг начин, както и въвеж-
дани в информационни системи, включи-
телно компютърни, без изрично писмено
съгласие от издателя – Vazražďane

Позицията на редакцията може да не съвпа-
да с мнението на авторите на публикуваните
материали. Авторите отговарят за автор-
ството на своите текстове.

Balgari

Periodikum bulharské menšiny v České
republice

Časopis je vydáván s finanční podporou
Ministerstva kultury České republiky

Balgari 5-6/2025

Adresa redakce a tel. spojení:

Vocelova 3, 120 00 Praha 2

221 419 838, 777 196 322

balgari@atlas.cz, www.blgari.eu

Ročník XXIII

Periodicita: 6

Náklad: 500 výtisků

Místo vydávání: Praha

Číslo vydání: 5-6/2025

Evidenční číslo: MK ČR 13282

ISSN 2336-8365

Vydavatel: Vazražďane, Vocelova 3

120 00 Praha 2, IČO 26544229

Copyright: ©Vazražďane

Абонамент

**Интересува ли ви животът на
българите в Чехия, България
и в целия свят?**

Абонирайте се за списание „Бъл-
гари“, подкрепете своето българ-
ско списание! „Българи“ е едно от
най-представителните списания на
българската общност.

Годишният абонамент за 6 броя
е само 240 Kč. Средствата можете
да изпратите на сметката на сдруже-
нието **2201279334/2010** или по по-
щата на адрес: Vazražďane, Vocelova 3,
120 00 Praha 2.

**Обадете ни се на GSM 777 196 322
или ни пишете на e-mail
balgari@atlas.cz**

За контакти:

Vazražďane

Vocelova 602/3, 120 00 Praha 2

Тел.: +420 777 196 322

balgari@atlas.cz, www.blgari.eu

Facebook: Balgari Vazražďane

Снимки на стр.51: Иржи Хроник, Divadlo Na zábradlí

Снимки на стр.52: Деница Проданова

България 5-6 | 2025

Časokryt

Театрална постановка по романа на Георги Господинов „Времеубежище“ в Divadlo Na zábradlí в Прага

Адаптация – Ян Микулашек и Дора Щедронова (драматург и художествен
ръководител на театър Na zábradlí). Режисьор – Ян Микулашек.

В ролите: Дита Капланова, Анежка Кубатова, Вацлав Вашак, Войтех Вондрачек,
Михал Беднарж, Давид Петржелка, Симона Левандовска, Крищоф Бартош.

Премиери – 6 и 7 февруари 2026 г.

Следващи спектакли – 16 и 23 февруари, 4 и 31 март, и 27 април 2026 г.

Divadlo Na zábradlí, Anenské náměstí 209/5, 115 33 Praha 1

Сдружение „Възраждане“

Коледен концерт, 15.12.2025 г., Лихтенщейнски дворец, зала „Бохуслав Мартину“, Прага

